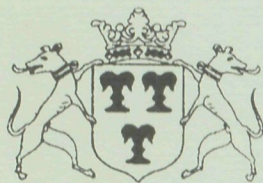

Historische Kring Bemmel

Jaargang 10, nr. 1
Januari 2000

1754-122

Handwritten symbols: a stylized 'B' or 'P' followed by a minus sign and 'B', another minus sign and 'B', and a final minus sign and 'A'.

Historische Kring Bemmel

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 10 no 1.

Inhoudsopgave:

Een woord van de voorzitter	1
Algemene Ledenvergadering	2
Contributie 2000	4
Transportbedrijf Derks	5
Het Liduinaziekenhuis en het Wilhelminapaviljoen	12
Flitsen uit de geschiedenis van Doornik (2)	20
Stand van zaken kadastrale atlas	25
Rivieren en archeologie - verslag thema-avond	26
Excursie naar museumboerderij 'De Tip'	30
Een krantenknipsel (26) - Oud en nieuw	32
Uut de ouwe deus (26) - Oud en nij	33
Schoolfoto's	33
Een oude foto (16) - De St. Vincentiusvereniging	34
In Ressen stond een huis (23):	
Het café van Van Gelder in Ressen	36
Oud archiefmateriaal (9)	38
'De Kleine Boel' te Ressen	40
Kalender 2000	46
De dakpannenfabrieken van Hermsen	47
Internetwetenswaardigheden	51
De Pink, de Kiep en de Koning	52
Buurtschappen in Haalderen	64
t Is historisch (3) - De haas	66
Boeken	67
Agenda	67
Cadeaulidmaatschap	67
Advertenties	68
Colofon	

Kopij volgende nummer:

Dit is de zesentwintigste uitgave van het kringblad. Het voornemen bestaat het volgende nummer begin mei 2000 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum van inleveren willen wij graag 10 april 2000 aanhouden.

Een woord van de voorzitter

In deze tijd is het gebruikelijk om even stil te staan bij wat is geweest. Een terugblik over het afgelopen jaar en nu, op de drempel van het nieuwe millennium, vooral ook terugblikken over eeuwen vaderlandse historie, maatschappelijke veranderingen, nieuwe technologieën, het veranderende landschap... en vult u maar aan. Op deze plaats wil ik kort enkele zaken aanhalen uit het afgelopen verenigingsjaar omdat ik het bovenal belangrijk vind om vooruit te zien. Niet het 'uur', maar het 'jaar van de waarheid' is nu aangebroken, zowel voor de kring als voor de gemeente Bemmell.

1999 was een geslaagd jubileumjaar: een druk bezochte jubileummanifestatie in 'De Kinkel', drie thema-avonden, de jaarkalender, het schoolproject 'Twee keer bevrijd', drie boordevolle kringbladen, een uitstapje naar Oud-Doornik, de culturele manifestatie in Doornenburg, de excursie naar 'De Tip' in Herveld, de tentoonstelling in Liduina, de speciale avond in Ressen en de succesvolle voorintekening op de kadastrale atlas, die één dezer dagen van de persen rolt. En dat naast tal van organisatorische en bestuurlijke taken in onze alsmaar groeiende vereniging. Een gigantisch druk jaar waar we met z'n allen vol trots op terug kunnen kijken. Ik wil mijn medebestuurders en een groot aantal vrijwilligers onder u dan ook hartelijk danken voor hun tomeloze inzet.

En nu het jaar 2000: hoog op het verlanglijstje van het bestuur staat een eigen huisvesting voor de kring. Na enkele oriënterende gesprekken met de gemeente en met de beheerder van 'De Kinkel' zal het bestuur haar inzet intensiveren om dit jaar de lang gekoesterde wens in vervulling te laten gaan. Voorts spreek ik de hoop uit dat we met de historische verenigingen in de buurgemeenten verdere afspraken kunnen maken over samenwerking, nu en in de toekomst.

Dan de gemeente Bemmell: aan de vooravond van een gemeentelijke herindeling wordt al druk gepraat over een nieuwe naam. De naam Huissen-Bemmell komt voort uit zakelijke overwegingen en is onderdeel van een zakelijke afspraak. Maar uit de krant kon ik onlangs opmaken dat de naam (voorlopig) van de baan is en de discussie erover in de ijskast staat. Ik vind dit een positieve ontwikkeling. Waarom zult u zich afvragen? Ik vind dat er zorgvuldig naar een passende naam voor de nieuwe gemeente moet worden gezocht. Een naam die naast iets gemeenschappelijks ook eensgezindheid in zich moet dragen. Een naam die voor alle inwoners van de huidige drie gemeenten herkenning oproept en die rekening houdt met ieders gevoelens. Vooral ook van belang is dat de naam van het instituut (de nieuwe gemeente) wordt losgekoppeld van de bestaande plaatsnamen als Bemmell, Ressen, Haalderen etc. Deze namen kunnen dan in de toekomst blijven verwijzen naar de lokale identiteit en verscheidenheid binnen de regiogemeente. Als inspiratiebron voor een nieuwe naam kan het landschap

met de dijken, rivieren en de wielen wellicht uitkomst bieden, of bijvoorbeeld toponiemen, of de godsdienstvrijheid in de Kleefse enclaves Huissen en Hulhuizen die, zonder dat men dit zich nu realiseert, een enorme stempel op de streek heeft gedrukt. Zo zijn nog tal van cultuurhistorische aanknopingspunten te geven die als voedingsbodem voor een nieuwe naam kunnen dienen. Ik stel voor dat op korte termijn afgevaardigden van de drie gemeentelijke straatnaamcommissies zich over een selectie van namen gaan buigen zodat medio januari de politiek een weloverwogen keuze kan maken uit een beredeneerde selectie van namen. Mocht de inspiratie tekort schieten dan is een prijsvraag zo uitgeschreven, lijkt mij. De kring zal daar, als dat wordt gevraagd, zeker haar steentje aan bijdragen.

Tot slot wil ik u allen fijne kerstdagen en een gezonde en inspirerende jaarwisseling toewensen.

Marc Kocken

Algemene Ledenvergadering

Notulen van de Algemene Ledenvergadering, die gehouden werd op maandag 10 mei 1999 in Cultureel Centrum 'De Kinkel', aanvang 19.00 uur, voorafgaande aan de thema-avond. Aanwezig waren 11 leden, inclusief het bestuur. Afwezig met kennisgeving waren mevrouw Ariëns-Bruil, mevrouw Schouten-Poell, de heer Meurs en de heer A.B.P.M. Stuart. De voorzitter heet iedereen welkom. Hij meent, dat er weliswaar weinig leden aanwezig zijn, maar dat dit gezelschap wel selectief te noemen is. De notulen van de ledenvergadering van 20 mei 1998 worden ongewijzigd vastgesteld.

Verslag van de secretaris

Het jaar 1998 werd begonnen met 146 leden. In 1998 zegden 2 leden hun lidmaatschap op en is 1 lid overleden. Er waren 36 nieuwe aanmeldingen in de loop van het jaar, zodat 1998 kon worden afgesloten met 179 leden. In het nu lopende jaar blijkt de aanwas van leden overigens op dezelfde voet door te gaan. De heer Eef Arns heeft om persoonlijke redenen gemeend zijn bestuursfunctie ter beschikking te moeten stellen. Hij is mede-oprichter van de vereniging geweest en heeft de kring bijna tien jaar gediend, in de eerste jaren als voorzitter. Voor zijn inzet komt hem dank toe.

In de loop van het jaar werd door het bestuur zeven keer vergaderd over onderwerpen als: de nominatie van de kringprijs, de invulling van de thema-avonden, de voortgang van de kadastrale atlas, de kalender, het kringblad, de excursie naar de hervormde kerk in Bemmelen en het project 'Brieven aan de toekomst'. In de loop van het jaar werden drie thema-avonden gehouden. In het verlengde van het door de kring uitgegeven boek 'Twee keer bevrijd' werd ook dit jaar het project op de Bemmelse basisscholen voortgezet door de heer Daan Meurs en de secretaris.

Op zaterdag 25 april 1998 werd met een groep van vijfendertig leden de eeuwenoude hervormde kerk te Bemmeler bezocht. Het project 'Brieven aan de toekomst' liep vooral door medewerking van de scholen uitstekend. Vanuit Bemmeler werden door de kring ruim achthonderd brieven verzonden naar het Nederlands Centrum voor de Volkscultuur. Het kringblad werd steeds dikker. Naar aanleiding van een vraag van de heer Ten Westenend, of niet kon worden overwogen over te gaan op vier uitgaven per jaar, antwoordde de penningmeester, dat dit wel veel extra werk met zich mee brengt, alsmede kosten voor bezorging, verzending, enz., zodat we hiertoe voorlopig niet overgaan. We zijn erg gelukkig met de uitbreiding van het aantal auteurs.

De kring heeft een aantal pagina's op het internet. Er zijn wat problemen geweest met de juiste aanduiding. In het kringblad van mei 1999 werd een strookje bijgevoegd met de op het laatste moment weer gewijzigde benaming.

De jaarrekening 1998

De werkelijkheid over 1998 bleek vrij goed overeen te stemmen met de begroting. Er is ruwweg een tekort van f 2.000. Dit tekort wordt gedekt uit de opbrengsten van de kalender. Het bestuur stelt voor de contributie op hetzelfde niveau te handhaven, teneinde geen hoge drempel op te werpen voor nieuwe leden. De groei van het ledental zorgt voor meer inkomsten, maar dat wordt tenietgedaan door het dikkere kringblad. Er komen wat extra uitgaven aan, zoals bijvoorbeeld de aanschaf van tentoonstellingsmateriaal voor ± f 2.500, waar overigens ook weer subsidie voor is aangevraagd. Aan leden, die bij verschijnen van de kadastrale atlas dit boekwerk willen aanschaffen, wil het bestuur een tegemoetkoming aanbieden in de kosten. Zo biedt het lidmaatschap van de vereniging een extra voordeel. Besloten wordt de contributie voor het verenigingsjaar 1999 te handhaven op f 20 en op f 10 voor tweede en volgende gezinsleden.

Verslag van de kascontrolecommissie

Mevrouw R. Zijlstra-Koster verklaart, mede namens de heer J.G. Rijdsdijk, als lid van de kascontrolecommissie van de Historische Kring Bemmeler op dinsdag 27 april 1999 de boeken en bescheiden van de penningmeester over het jaar 1998 te hebben gecontroleerd. De controle gaf geen aanleiding tot het maken van opmerkingen. Op grond van het onderzoek stelt de kascontrolecommissie aan de Algemene Ledenvergadering van de Historische Kring Bemmeler voor de penningmeester te déchargeren voor het gevoerde beheer. De vergadering besluit vervolgens de penningmeester te déchargeren en stelt de jaarrekening 1998 en de begroting 1999 vast.

Van de kascommissie is de heer Rijdsdijk aftredend en niet herkiesbaar. In zijn plaats wordt benoemd de heer Ten Westenend, naast de nog zittende leden mevrouw Ariëns-Bruil en mevrouw Zijlstra-Koster.

Activiteiten in 1999

Ook in 1999 zal het kringblad drie keer verschijnen en houden we drie thema-avonden. Het tienjarig bestaan van de kring zal worden gevierd met een grote expositie onder de titel 'Dorpen (Bemmel, Haalderen en Ressen) in beweging op de drempel van het nieuwe millennium'. Naast veel foto's zal er een leeshoek zijn met diverse publicaties, kalenders, kadastrale atlas, enz. Het evenement zal plaatsvinden op zondag 20 juni 1999, als er vanwege de Vrijmarkt in Bemmel toch veel mensen op de been zijn.

De kadastrale atlas is drukklaar. Het wordt geen geschiedenisboek. Het is een standaarduitvoering over het kadaster naar de situatie in 1832 met daarin achttien kaarten van Bemmel, Haalderen en Ressen, die nieuw getekend zijn, gegevens over grondeigenaren, belastingen, enz. De kring moet voor intekenaars zorgen en pas bij honderd ingetekende exemplaren wordt tot drukken overgegaan. De prijs voor leden zal ca f 50 bedragen.

Samen met de Stichting Streekmuseum, de stichting Bemmel Natuurlijk, de V.V.V. Bemmel Boven-Betuwe en de andere historische verenigingen in de Over-Betuwe werken we aan een gezamenlijk informatiecentrum, waar men terecht kan voor informatie over culturele zaken, natuur, mooie plekjes, enz. We blijven echter zelf op zoek naar een eigen huisvesting. Daarover worden gesprekken gevoerd met de betreffende wethouder van de gemeente. In september zullen we deelnemen aan de Culturele Manifestatie op het kasteel 'De Doornenburg'.

Bestuursverkiezing.

Voorzitter Marc Kocken is aftredend en stelt zich herkiesbaar. Hij wordt bij acclamatie herkozen. Het bestuur stelt de heer Adri Stuart voor als kandidaat, als opvolger van de heer Arns. Ook hij wordt bij acclamatie gekozen.

Er is niemand die gebruik wil maken van de rondvraag, zodat de voorzitter de vergadering kan sluiten.

Joop Verburg, secretaris

Contributie 2000

In haar vergadering van 26 oktober 1999 heeft het bestuur besloten de contributie met ingang van het jaar 2000 te stellen op f 25. Voor tweede en volgende gezinsleden blijft het bedrag van f 10 gehandhaafd. Deze eerste verhoging na negen jaar wordt nodig geacht om de toename van de structurele kosten, zoals van het kringblad, te kunnen dekken. Wij denken op uw begrip te mogen rekenen. U kunt uw contributie al betalen (Rabo 10.57.26.443), maar u kunt hiervoor ook onze acceptgiro afwachten.

Gerard Sommers, penningmeester

Transportbedrijf Derks

In april 1922 begonnen P.J. Derks en A. van Appeldoorn met twee T-Fords een bodedienst en melkrit vanuit Bemmelen door de gehele Boven-Betuwe op Nijmegen. De beide mannen hadden kort daarvoor hun ontslag gekregen bij de Betuwsche Stoomtramweg Maatschappij, waar Arie van Appeldoorn machinist was en Piet Derks conducteur. De naam van hun nieuwe bedrijf werd Eerste Betuwsche Vrachtautodienst. Er moest brood op de plank komen voor hun huishoudens en het idee was: "Waar de tram niet kan komen, kan een auto dat wel: huis-aan-huis-vervoer". Bovendien konden ze met de auto de pont bij Nijmegen over, daar waar de tram niet verder kon dan Lent.

De eerste vrachtauto, nagetekend van een foto door Henk van Meurs

Vanaf het begin liep het bedrijf zo goed, dat er een derde wagen bij moest. En zo begon Harrie Derks (mijn vader) als derde rijdende vennoot, ook met een T-Ford. Dat was in april 1923. Tot aan de jaren dertig groeide het bedrijf naar zes auto's. Daar waren een Opel, een Spijker en een Ford A bij. Gerrit Meurs en Gerrit Damen waren twee van de chauffeurs die in die jaren voor het bedrijf reden.

Bemmel, 17 December 1928

Mijnheer.

Mijn Opel vrachtwagen, welke ik in de expeditiedienst gebruik, heeft nu 14000 K.M. gelopen. Ik heb tot nu toe geen noemenswaardige reparatie aan mijn wagen gehad, en voldoet ten zeerste. Hij loopt iederen dag ruim 100 K.M. en trekt uitstekend. Hoogachtend,

*P. J. DERKS
Expeditie*

Uit de brochure voor 1928 van Opel-importeur M. Pon deze aanbeveling van Derks

In 1928 werd aan de Karstraat voor de zes auto's een nieuwe garage gebouwd, met kantoor. Deze garage werd in 1967 verbouwd tot kantoor en tot op heden is het kantoor hier nog steeds gevestigd.

Rond 1934 werden de activiteiten van de Betuwsche Stoomtramweg Maatschappij beëindigd. Daarvoor in de plaats begon de opvolger van de stoomtram, de Gelderse Tramwegen (GTW), met bussen voor het vervoer van personen en met auto's voor het vervoer van goederen. Hierdoor kreeg men er een zware concurrent bij. Ook Van Gend en Loos breidde zijn vervoer uit, vanuit Arnhem de Betuwe in, waardoor het Bemmelse bedrijf veel vervoer kwijtraakte. De zaken liepen toen heel slecht en Harrie Derks begon voor zichzelf met een autodienst op Arnhem. Hij reed met één auto, een A-Ford. Hij vestigde zich naast het bestaande bedrijf van Derks en Van Appeldoorn, die met hun auto's op Nijmegen gingen rijden.

DAGELIJSCH AUTODIENST ARNHEM.

H. H. DERKS - BEMMEL

HUISSEN — ANGEREN — DOORNENBURG —

WEST-PANNERDEN — HULHUIZEN — GENDT —

HAALDEREN — BEMMEL — LENT.

BESTELHUIS TE GENDT J. SCHAARS,

Café-Restaurant bij de Kerk.

BESTELHUIS TE ARNHEM CAFE „PLOEG“, Jansplein.

Aanbevelend,

H. H. DERKS

In de daarop volgende jaren was er nauwelijks een boterham te verdienen. In 1938 kreeg Harrie Derks er een melkriet bij. Het ging om de melk van 4 of 5 grote boeren, van Doornenburg naar de melkfabriek van CAMIZ in Arnhem. Daar leefde het bedrijf wat van op. Hij kreeg hierdoor een betere beladingsgraad (heen en terugvracht) zoals ze dat tegenwoordig noemen.

Ook het bedrijf van Harrie Derks kreeg te maken met de veranderende omstandigheden tijdens de Duitse bezetting. In 1941 werd de auto, een V8 van Ford, gevorderd door de Duitsers. Er werd nog een paar maanden met paard en wagen gereden. Het paard werd gehuurd bij Toon Stuart. Aan het eind van 1941 werd ook hiermee gestopt: er viel niets meer te verdienen.

Harrie Derks had toen inmiddels een gezin met acht kinderen, waarvan ik de oudste was. Ik was geboren in 1928 en zat in die tijd in Nijmegen op school. Om zijn gezin te kunnen onderhouden, was mijn vader gedwongen als chauffeur in Emmerich (Duitsland) te gaan werken. Daar reed hij iedere dag een grote combinatie Mercedes met twee aanhangers voor kolentransport. Met die combinatie reed hij elke dag op en neer van Emmerich naar Hamborn aan de Ruhr.

Het zijn hele zware dagen geweest voor mijn vader, die toen midden vijftig was. Hij moest om vier uur op, vervolgens op de fiets, met kussiebanden, naar Arnhem en dan met de trein naar Emmerich. Van daaruit volgde een rit van 10 à 11 uur naar de Ruhr. Na afloop daarvan reisde hij weer naar huis, waar hij omstreeks tien uur 's avonds weer aan kwam. En dat zes dagen per week! Hij was gelukkig een hele sterke, kerngezonde man en hij hield het bijna drie jaar vol, zonder een dag ziek te zijn.

Harrie Derks op 80-jarige leeftijd

Omdat moeder wel veel ziek was en omdat er acht kinderen waren, moest mijn vader wel elke dag naar huis reizen. Als oudste hielp ik mijn moeder zoveel mogelijk, maar ik was toch ook wel een lastig mannetje, dat op tijd aangesproken moest worden. Ik hielp ook al veel op 'De Houtakker' bij Harrie Lensen sr, onze buurman, die in die jaren ook zo'n beetje een tweede vader voor mij was. Harrie en zijn vrouw waren goede burens.

In augustus 1944 stopte mijn vader met zijn werk in Emmerich. Dagelijks werden de treinen vanuit de lucht beschoten en moesten de passagiers de trein uit om naast de rails dekking te zoeken. Het werd te gevaarlijk. Een paar weken later, op 17 september 1944, begon de slag om Arnhem. Op vrijdag 22 september moesten we van de Duitsers vertrekken. In de boomgaard hier vlakbij kwam artillerie te staan. Ons gezin vertrok naar Angeren, de geboorteplaats van mijn moeder. We kwamen daar bij Dries en Herman Helsen in de Kamervoorst. Op dinsdag 26 september ging ik nog met een handkar terug naar Bemmelen om een pas geslacht varken op te halen. Tegen de schemering barstte de Engelse artillerie los en praktisch alle boerderijen, groot en klein, werden in brand geschoten. Terug naar Angeren kon ik niet meer. Ik zocht mijn heil met een aantal anderen bij Harrie Lensen in de kazemat (die daar nog steeds staat). 's Nachts stak een Duitse soldaat zijn hoofd door de ingang. Ik zat daar vlakbij. We dachten allemaal dat het met ons gebeurd was. Maar het was een overloper. Hij smeekte ons om binnen te mogen. Vroeg in de morgen ben ik de Karstraat overgestoken naar ons huis. Daar zaten toen al Engelsen. Met een paar woorden Engels, geleerd in de tweede klas van de Mulo, vroeg ik hun bescherming, voor mijzelf en voor de Duitser die zich wilde overgeven. Deze Duitser had al burgerkleden aan onder zijn uniform. Zijn Mauser-revolver werd hem afgenomen en daarna werd hij afgevoerd.

Ik ben daarna met de familie Hulsman naar Ressen gegaan en bij de familie Pauwelsen terechtgekomen. De hele winter ben ik op 'het Eiland' gebleven. Mijn ouders wisten niet wat er met mij gebeurd was en ik werd door het Rode Kruis als vermist opgegeven. Op 'het Eiland' heb ik geholpen met het boerenwerk en tolk gespeeld tussen de geallieerden en de burgers. Nergens leer je zo goed Engels.

Na de oorlog: een trotse bezitter met de eerste kiepauto

In november ben ik in een garage in Lent gaan werken, waar ze de auto's van diverse bedrijven aan het lopen hielden. Die auto's liepen in de oorlog op gasgeneratoren en wij haalden die er weer af, om ze weer op Engelse benzine te kunnen laten rijden. Ze werden gebruikt om voedsel en allerlei andere bruikbare dingen voor de evacués in Brabant te vervoeren. In april 1945 hoorde ik dat oom Piet, Harrie Stoffels en nog enkele mensen uit Nijmegen een 3-tons Ford kregen toegewezen om hun bedrijf weer te kunnen starten.

Ik trok als 17-jarige de stoute schoenen aan en ging naar majoor Pierson, hoofd van de Civil Affairs op 'het Eiland'. Ik nam ons oude autonummer M48254 mee, om ook in aanmerking te komen voor een vrachtauto voor mijn vader als die terugkwam na de bevrijding. Majoor Pierson, de zoon van de dominee uit Ressen, kende mijn vader nog van de Bodedienst van vóór 1940, de tijd dat hij student was en met zijn bagage vervoerd moest worden. Hij noteerde de gegevens van mijn vader en vervolgens konden we alleen maar afwachten wat er zou gebeuren. Arnhem was toen nog niet bevrijd.

In de tweede helft van april ontmoette ik mijn vader na 8 maanden weer. Het contact met mijn familie, die geëvacueerd was in de Achterhoek, werd weer hersteld. Na een paar weken kwamen mijn ouders met mijn zes zussen en ene broer naar Ressen, waar ze werden ontvangen door de familie Hofs. Zij zijn daar gebleven tot eind 1946. Toen was ons huis 'Het Kempke' aan de Karstraat 432 weer bewoonbaar.

Aan het werk in Zeeland na de watersnoodramp van 1953

In augustus 1945 was ondertussen de toewijzing afgekomen van een vrachtauto. Het was een 3-tons Dodge in legeruitvoering, waarmee mijn

vader zijn transportbedrijf weer opstartte. Er was werk genoeg: 's ochtends en 's avonds vervoerden we bouwvakkers en daartussenin deden we alle voorkomende transportwerkzaamheden. Het ging om allerlei soorten van vervoer voor de wederopbouw, van stenen tot meubels en alles wat maar voorkwam.

In februari 1946 kwam de tweede auto: een Fordson, ook een drietonner. Deze had wel een versleten motor. Samen met Frits van Meurs sloopten we met toestemming van Domeinen verschillende motoren uit carriers van het Engelse leger, die stukgeschoten waren. Van die Ford V8 motoren werd er één gemaakt en in de Fordson gelegd. Met die auto begon ik te werken, de eerste drie maanden nog zonder rijbewijs.

Langzaamaan groeide het bedrijf. In 1947 kwam de eerste driezijdige kieper en ging de Fordson weg. In 1951 en 1952 kwamen er 2 GMC's. Intussen waren er vanaf 1948 ook nog 2 bussen in bedrijf gekomen voor groepsvervoer doordeweeks en voor het vervoer van voetballers op zondag. Die bussen zijn in 1961 weggegaan. Rond 1954 begonnen de steenfabrieken hun treintjes en spoor te vervangen en wij konden ons gaan toeleggen op het vervoer van grond (en alles wat er mee in verband staat) voor de steenfabrieken. De eerste bulldozers, draglines en shovels kwamen er bij. Dit werk doen we tot op de dag van vandaag nog steeds voor 5 fabrieken.

In 1960 met de Opel Kaptein: op de achtergrond twee bussen

In 1960 nam ik het bedrijf van mijn ouders over. In 1961 ging ik trouwen en kreeg ik, in de persoon van mijn vrouw, een welkome hulp op het thuisfront. In die tijd gingen we ook het wegvervoer er weer bij doen. Het ging hierbij om betonvervoer in binnen- en buitenland, diepladers voor zware transporten en bulkwagens voor bulkvervoer. Later werd het bedrijf nog uitgebreid met koelwagens voor vlees en diepvriesproducten. Tot 1974 werd dit vervoer verzorgd door mijn vrouw, samen met een boekhouder. We hadden in die tijd al twee dochters en twee zonen. Zoals in iedere bedrijfstak ging niet altijd alles vanzelf en we hebben beiden ook menigmaal veel zorgen gehad.

Met echtgenote, omstreeks 1967

In 1993, op mijn 65-ste verjaardag, hebben Pieter en Harold het bedrijf overgenomen en na die tijd nog verder uitgebreid. Er werken nu 38 mensen in vaste dienst en 2 à 3 parttimers, onderverdeeld in transport nationaal en internationaal, grondverzet en aanneming van grondwerken en garage. De meeste personeelsleden komen uit de directe omgeving. Van een enkeling reed de grootvader al voor het bedrijf.

Links een MAN uit 1994 met 413 pk, in het midden de Dodge uit 1947 met 85 pk

Het zou allemaal nooit zover gekomen zijn als mijn vader in 1945 niet bereid was geweest om samen met mij helemaal opnieuw te beginnen. Het bedrijf zou ook nooit zo groot zijn geworden zonder de inspanningen die Pieter en Harold samen met hun mensen er voor leveren.

Piet Derks

Het Liduinaziekenhuis en het Wilhelminapaviljoen

Al in het jaar 1873 waren er plannen voor het bouwen van een ziekenhuis in Bemmelen. Het college van Burgemeester en Wethouders stelde aan de raad voor een afgekeurd schoolgebouw voor verpleging van zieken en bejaarden geschikt te maken. De gemeenteraad, hoewel duidelijk voorstander van de stichting van een ziekenhuis in Bemmelen, had veel moeite met het verbouwen van het oude schoolgebouw en stemde het voorstel af.

Liduinaziekenhuis (rechts) en Wilhelminapaviljoen (links) gezien vanaf de kerk; geheel links het Heilig Hart-beeld

In 1907 blezen burgemeester K.A.M. ridder de van der Schueren, pastoor W. Ketelaar en dokter J.H.M.M. Poell de plannen nieuw leven in. Zij zetten zich in om geld bijeen te krijgen en het resultaat daarvan was, dat met de bouw van een ziekenhuis kon worden begonnen. Op 1 mei 1914 werd de vereniging St. Liduina opgericht door dokter Poell, burgemeester De van der Schueren en de leden van het kerkbestuur A.J.M. v. Oppenraaij en C. Vernooij. Er werd grond aangekocht van 'De Pol' en een gebouw werd ontworpen door de architect A.W. van 't Hullenaar uit Bemmelen. In 1915 werd de eerste steen gelegd. Het ziekenhuis werd gebouwd door aannemersbedrijf H.J. Stoffels en zijn zoon J.J. Stoffels uit Bemmelen.

Het ziekenhuis werd naar de Heilige Liduina vernoemd. Het meisje Liedewij, later Liduina genoemd, was geboren in 1380 in Schiedam uit het huwelijk van Peter en Pieterneel Janszoon, arme mensen, die met hard werken een

schrاله boterham verdienen. Ze had vier jongere en vier oudere broers. Op twaalfjarige leeftijd was ze een goed uitziend meisje, dat misschien zou worden uitgehuwelijkt. Dat wilde ze niet. "Als ik tot een huwelijk verplicht word," zei ze, "zal ik mezelf zo verminken, dat geen man me wil hebben." Op vijftienjarige leeftijd kwam zij, doordat een vriendinnetje tegen haar opbotste, ten val op het ijs en raakte ze invalide. Ze bleef tot aan haar dood in 1433 door alle mogelijke, vaak onverklaarbare ziektes aan haar bed gekluisterd. Ondanks haar lichamelijk lijden werd ze een raadgeefster voor de armen. Ze gaf alles wat ze bezat weg aan de armen en ze maakte allerlei wonderen mee. Ze werd begraven in de toen nog katholieke Grote of St. Janskerk. Direct na haar dood ontstond een Liduina-verering en Schiedam werd een bedevaartplaats op internationaal niveau. Na haar heiligverklaring werd de kerk in Schiedam in 1990 door de paus verheven tot Basilica Minor en draagt sindsdien de naam 'Basiliek van de H. Liduina en O.L.V. Rozenkrans'.

Ingang van het Liduinaziekenhuis aan de zijde van de Loostraat bij een (onbekende) feestelijke gelegenheid

Terug naar het Bemmelse ziekenhuis. *Het was een voor die tijd en gezien het aantal inwoners van Bommel, schrijft de Gelderlander in 1966, een behoorlijk groot en fraai gebouw met moderne outillage, zoals o.m. een zeer praktische operatiekamer.* De bovenverdieping was, heel sober, ingericht als klooster en in 1916 kwamen er vijf zusters van de congregatie van St. Jozef uit Amersfoort om er te werken. Die 'zusters van Amersfoort' waren: overste zuster Ida, kokkin zuster Noberta, huishoudster zuster Francina, verpleegster zuster Venantia en wijkzuster Gudula. Later komen we als wijkzusters tegen zuster Gradoheel en zuster Walburga. De wijkzusters bezochten hun patiënten te voet. Later kregen ze een fiets als transportmiddel.

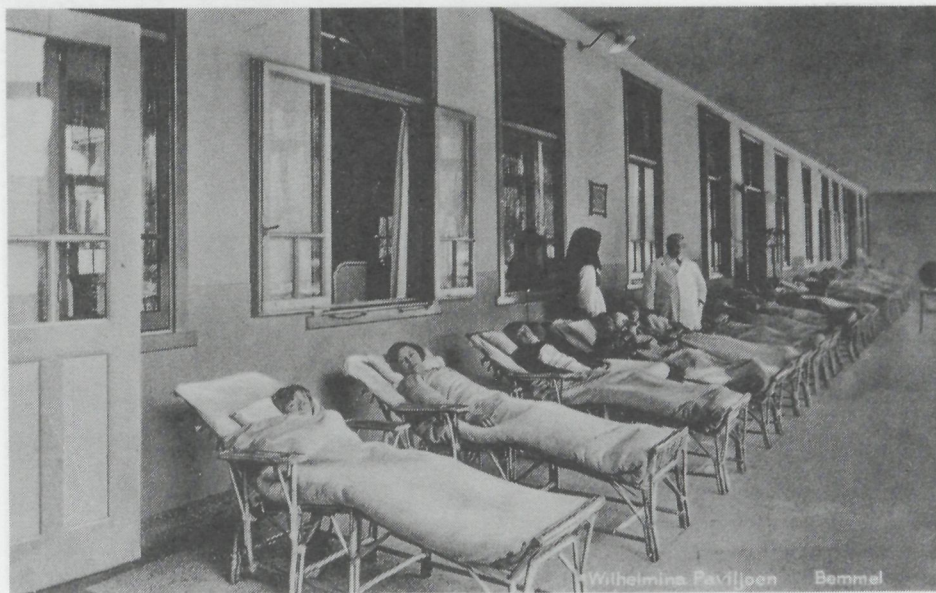
Dokter Poell, pastoor Grimmelt en een aantal nonnen bij het ziekenhuis

In de periode tussen de wereldoorlogen was het Bemmelse ziekenhuis een uitkomst voor velen, omdat alle ziekenhuizen in de omgeving overvol waren. Daardoor hebben veel Bemmelse mensen hier medische zorg ontvangen. Dokter Poell was geregeld in het Liduina te vinden en eens per twee weken kwam de chirurg dr. Stuit te paard uit Arnhem om in Bommel de noodzakelijke operaties uit te voeren.

Tuberculose was een gevreesde, slopende ziekte in de eerste helft van de twintigste eeuw. De beste geneeswijze scheen te zijn veel rust in een omgeving met veel frisse lucht. Dus eigenlijk zo mogelijk te bed in de open lucht. De enthousiaste Bemmelse dokter Poell vatte, samen met het bestuur van Liduina, het plan op om een paviljoen te bouwen, speciaal voor tbc-patiënten. Vooral mevrouw De van der Schueren – Vos de Wael heeft zeer geijverd om het benodigde geld bijeen te krijgen en haar viel natuurlijk de eer te beurt om in 1922 de eerste steen te mogen leggen van het Wilhelminapaviljoen. Architect was weer de heer A.W. van 't Hullenaar en aannemer was de fa Stoffels en zoon.

Er was plaats voor een kleine veertig vrouwelijke patiënten, die bij goed weer op de grote galerij aan de zijde van de Dorpsstraat konden liggen en op enige afstand, in alle rust, konden genieten van het verkeer in de Dorpsstraat. Binnen was een lighal van 47 bij 21 meter, twee afzonderlijke

slaapzalen, aparte wasgelegenheden met badkamers, keuken, eetzaal, dokterskamer en spreekkamer. Boven waren afzonderlijke kamertjes voor ernstiger patiënten of patiënten die alleen wensten te liggen, een linnenkamer en een garderobe. Het gebouw was voorzien van warm- en koud stromend water, elektrisch licht en centrale verwarming. Men had de beschikking over een hoogtezon en een bijzon.

Lighal in het Wilhelminapaviljoen met dokter Poell

De verpleging werd door de zusters van Amersfoort ter hand genomen, die daardoor twee verpleeginrichtingen moesten bedienen. Dokter Poell ging naar Den Bosch om een speciale cursus te volgen voor de behandeling van tbc-patiënten. De zusters deden niet alleen fysiek hun best voor de patiënten, maar gedachten hen ook in hun gebeden en volgens hen waren er verscheidene gebedsverhoringen.

"Wanneer een patiënt beter wordt," zei dokter Poell wel eens, "dan hebben Onze Lieve Heer en de heiligen het gedaan. Als hij of zij niet vooruit gaat, ligt het aan de dokter...". Er lagen patiënten van alle gezindten uit alle delen van het land. De tbc-patiënten moesten bepaalde hoeveelheden voedsel verwerken. Daarvan kwam natuurlijk een gedeelte in de toiletten terecht en van daar in diepe putten. Die putten hadden een overloop, die uitkwam in de Polse gracht. Die kreeg daardoor als bijnaam 'de zeikgracht'.

Het Liduinaziekenhuis was een vrij hoog gebouw. Wim G. Stoffels, zoon van aannemer J.J. Stoffels, moest eens, boven op een lange ladder staand, enkele pannen van het dak van Liduina vervangen. Plotseling ging de ladder schuiven en Wim kon nog net de dakgoot beetgrijpen. De ladder viel

op de grond en daar hing Wim Stoffels spartelend hoog in de lucht. Gelukkig was de klap van de vallende ladder opgemerkt door mensen van Stoffels goederenhandel – het latere modehuis Stoffels –, dat gevestigd was op de plaats, waar nu 'Het Wapen van Bemmelt' staat. Ze snelden naar buiten en zetten de ladder weer tegen het gebouw, zodat Wim uit zijn benarde positie bevrijd werd.

Bestuur van het ziekenhuis: v.l.n.r. C. Vernooij, dokter Poell, pastoor Grimmelt, burgemeester Van Elk en A. van Oppenraaij

Toen kwam de oorlog. Ook Bemmelt kreeg Duitse uniformen te zien en de Duitse commandant nam contact op met burgemeester Van Elk, omdat hij de naam 'Wilhelminapaviljoen' niet passend vond. De burgemeester moest er maar een andere naam voor bedenken. De burgemeester antwoordde hem, dat niet de naam van onze koningin was bedoeld, maar dat de naam was afgeleid van die van de toenmalige pastoor Willem Grimmelt. De Duitser nam daar genoegen mee en de naam mocht aan de gevel blijven staan.

Ten noordoosten van het Wilhelminapaviljoen was een begraafplaats voor overleden nonnen. Er zijn daar $\pm$ 6 overledenen begraven. Zowel ziekenhuis als paviljoen hebben de oorlog min of meer onbeschadigd doorstaan. De zusters van Amersfoort hebben zowel tijdens als direct na de oorlog voor de bevolking gedaan wat ze konden. Er zaten zelfs onderduikers in de gebouwen verborgen. Ook is een deel van de kerkelijke archieven en an-

dere kostbaarheden uit de pastorie in de oorlog in het Liduina ondergebracht geweest. Zuster Walburga is op het manneneiland in Bemmell gebleven en heeft haar werk zo goed mogelijk voortgezet. Na de oorlog, toen in Bemmell veel verwoest was, konden bewoners in nood terecht bij de zusters voor een warme maaltijd en indien nodig voor tijdelijk onderdak.

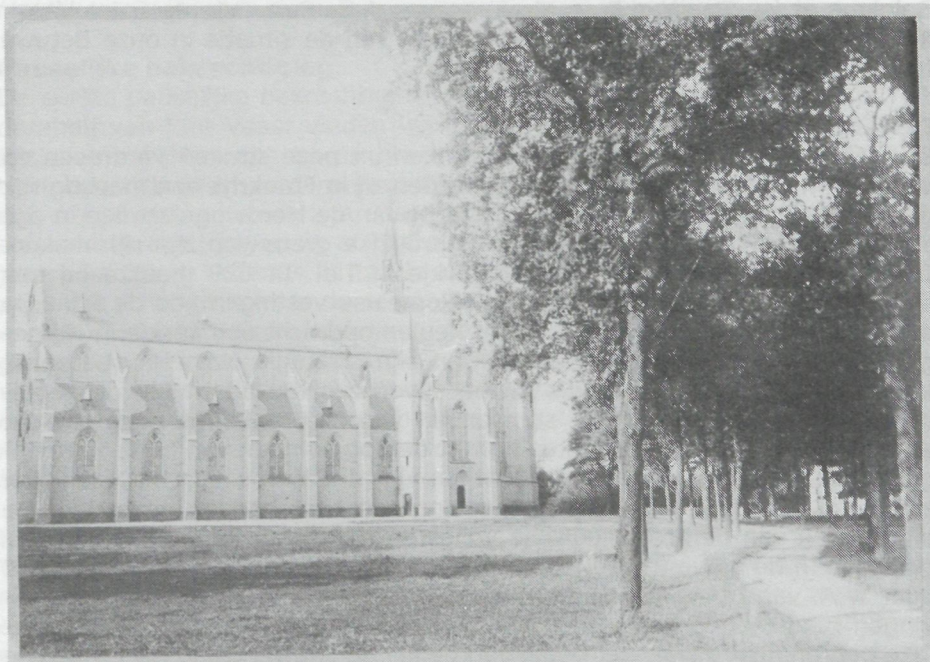
De zusters van Amersfoort

Na de oorlog, tot de restauratie van de kerk, werd de grote zaal van het Wilhelminapaviljoen gebruikt als noodkerk. Er waren 350 zitplaatsen te maken. Boven in het gebouw woonden tijdelijk Elisabeth Vernooij van het verwoeste huis 'Welgelegen' en de familie Adolphus van Oppenraaij, wiens boerderij, die links naast 'Welgelegen' lag, een ruïne was. In 1962 veranderde het hart van Bemmell drastisch. Al rond 1960 was de eerste discussie ontstaan over de herinrichting en waren er plannen voor een nieuw Liduina ongeveer op de plaats van de verwoeste pastorie. Omdat burgemeester Van Elk regent was van Liduina en zich samen met de pastoor Dr. Mulder inzette, waren de vergunningen voor een nieuw bejaardencentrum snel verkregen. 'Het Wapen van Bemmell' had de plaats ingenomen van Stoffels goederenhandel en in 1961 werd daar de grote zaal aangebouwd. Doordat de grond onder die zaal erg slecht was om op te bouwen, werd die zaal geheel onderkelderd, terwijl de vrijgekomen grond gebruikt werd om de Polse gracht te dempen. In 1962 werden zowel het bejaardencentrum als een nieuwe pastorie gebouwd en werden het oude ziekenhuis en het Wilhelminapaviljoen afgebroken. Op bijgaande kaart is aangegeven, hoe de situatie was tot in de Tweede Wereldoorlog en wie er allemaal in de omgeving gevestigd waren.

Bij de kaart van het centrum van Bemmelen rond 1940

1) Hotel-logement-stalhouderij Nas. 2) Schoenmakerij Van Engen. Eigenaar was schoenfabriek Manders. 3) Kleermaker Spanbroek. Hij woonde daar alleen met een invalide dochter. 4) Van Bokhoven. 5) Gedeeltelijk bewoond door Willem Verweijen, gedeeltelijk Stoffels goederenhandel. 6) Katholieke kerk. 7) Het Wilhelminapaviljoen. 8) Liduinaziekenhuis met klooster. 9) Lijkenhuisje. 10) Slagerij 'De Assenburg' van Theodorus Smulders, later slager Jansen en drogisterij 'De Assenburg' van A.B. van Appeldoorn. 11) Pastorie. 12) Zaal Bouwman (na 1945 zaal Gademan). 13) Café Bouwman en schoenmakerij Wim Witjes. 14) Gemeentehuis. 15) Weduwe Verweijen. 16) Brinkers groentewinkel: 'Sta even pal voor Brinkers groenteha'. 17) Weduwe Gitzels. 18) Van Dinteren. 19) Burgemeester De van der Schueren. Na 1939 Van Roosmalen. 20) Gemeenteambtenaar Van 't Hullenaar. 21) Kolenschuur van G. van Rossum. 22) Kleermaker C. van Rossum. 23) Ebbers. 24) Dubbel woonhuis: Houterman en Klep (kapper). 25) Postkantoor. 26) Leeg perceel, waar nu Van Appeldoorn is gevestigd. 27) Café 't Centrum - Frans Derksen. 28) Wilberma. 29) Zaal Janssen. 30) Zaal Janssen. 31) Bakkerij en café Janssen. 32) Telefooncentrale. 33) School. 34) Bewaarschool (kleuterschool). 35) Klooster zusters Franciscanessen. 36) Timmerbedrijf Jan Verweijen. 37) Schuur, waarachter een kegelbaan lag. In 1939 in gebruik als militair tehuis. 38) Smederij Steenhof. 39) St. Vincentiusgebouw.

Het 'eikenlaantje' met op de achtergrond de kerk

Opmerking: In het spraakgebruik ontstond nogal eens verwarring over de benamingen van de verschillende paden en laantjes. Zo werd de Kerkstraat wel 'zusterstraatje' genoemd en stond het Wilhelminalaantje wel bekend als 'kerkelaantje'.

Flitsen uit de geschiedenis van Doornik (2)

Van Tornacum tot Doirnick

Een onthullend document

In de cartulaire van l'Abbaye de Saint Vaast in Atrecht, het huidige Franse Arras, bevindt zich een document, dat ons veel over de Betuwe in de protohistorie vertelt, met name over Ressen en Doornik. Het document is de geschiedenis ingegaan als goederenlijst. Pacht- of cijnslijst zou misschien een betere kwalificatie zijn geweest.

Loyale medewerking

Dank zij tal van mondelinge en schriftelijke bijzonderheden, die wij van het Archive municipale en de Bibliothèque municipale uit Arras mochten ontvangen en dank zij de studies van Louis Blondel: 'L'Histoire d'Arras', van Louis Ricouchar: 'les biens de l'abbaye de Saint Vaast dans la Hollande, la Belgique et les Flandres Francaises' en van A.S. Bolt: 'Vie de Saint Vaast' konden wij een gedetailleerd beeld krijgen van de situatie in onze Betuwe tussen 1000 en 1200.

De lange voorgeschiedenis

Door de volksverhuizing waren de Franken uit onze streken verdreven en onder en na de legendarische Clovis hadden zij in Frankrijk een machtig rijk gesticht. Koning Dagobert uit het geslacht van de Merovingers wilde in zijn strijd met de Friezen de Rijn tot de noordelijke grens van zijn rijk maken. In 618 al stichtte hij een christen-kerkje in Tiel. In 629 maakte hij een lange inspectiereis langs de vervallen Romeinse vestingen aan de Rijn. Op die reis gaf hij bisschop Kunibert van Keulen opdracht een kerkje in Nijmegen te bouwen. Machtig onderdeel van zijn strategie was de vreedzame kolonisatie van de Merovingers uit het 'overbevolkte' Austrasië (de gebieden rond de Moezel) naar de stamlanden van de Franken in onze streken en de stimulering van de kerstening. Uit de opgravingen van twee Merovingische grafvelden in Lent in 1973 weten wij, dat Merovingische kolonisten zich rond 625 in Lent of in de omgeving van Lent hadden gevestigd. De uitkomsten van de archeologische vondsten werden door het R.O.B. neergeslagen in de omvangrijke studie 'Das Merovingische Gräberfeld von Lent' door W.A. van Es en R.S. Hulst. Uit die studie blijkt, dat de jongste begravingen rond 675 op het zuidelijke grafveld indicaties vertonen van christelijke begrafenisrituelen. Het begin van de kersteningwerkzaamheden van de Frankische monniken in onze Betuwe onttrekt zich aan onze waarneming. We mogen veronderstellen, dat dit royaal voor de officiële erkenning door de koning in 674 plaats vond.

Koninklijke schenkingen

In de charterverzameling van de abdij van Sint Vaast bevindt zich een kopie van de schenkingsakte van de Merovingische koning Theoderik uit

674, waarbij de Atrechtse abdijs vele landgoederen in leen ontving, onder meer in de Betuwe. Letterlijk in de tekst van de akte: *...in Batua, Rexnam, Wulfaram cumcapella, Rothem et aliam Rothem...* In de Betuwe, Ressen, Wolferen met kerk, Roodetoren en het andere Roodetoren. Sloet dateert deze oorkonde tussen 673 en 691. De Merovingers en later de Karolingers waren gemakkelijk geneigd uitgestrekte landerijen en nog te ontginnen streken aan de dichtbevolkte kloosters uit die tijd te geven. De kloosters vormden voor de koning geen enkel militair gevaar. Wel garandeerde de belening van een klooster, dat de goederen onverdeeld zouden blijven, omdat er geen opvolgingsstrijd mogelijk was zoals bij de wereldlijke leenmannen en de hardwerkende kloostergemeenschap met zijn horigen waarborgde een uitstekende economische behartiging. De koninklijke schenkingen waren dus politieke daden. Koning Theodorik verleende het klooster in 674 ook immuniteit. Dat wil zeggen, dat de abdijs van elke verantwoordingsplicht in wereldlijke en kerkelijke zaken werd ontheven, anders dan aan resp. de koning en de bisschop van Rome. Door de opvolgers van Theodorik, de hofmeiers en later de Karolingische vorsten werden de koninklijke schenkingen bevestigd en door de paus bekrachtigd.

Pauselijke bekrachtiging

De eerste pauselijke bekrachtiging van de bezittingen en de privileges van de abdijs van Sint Vaast vinden wij in 764, dus ruim na de schenking van Elista aan Willibrordus op de burcht van Zulpich in 726. In de cartulaire bevinden zich geen eerdere pauselijke bevestigingen, wat niet wil zeggen, dat die er niet geweest zijn. Deze bevestiging loopt parallel met tal van andere bekrachtigingen en afspraken met Pepijn de Korte in 764 die in dat jaar door paus Urbanus II tot koning der Franken werd gezalfd. In dit pauselijk privilege is voor de eerste keer sprake van 36 hoeven in Betuwse dorpen. Letterlijk: *Ook de dorpen, gelegen in de gouw, die Betuwe wordt genoemd, waar de Rijn met twee beddingen omheen stroomt, van de volgende namen: Ressen, Wolferen met de aldaar gelegen kerk, Roodetoren aan gene zijde van de stroom Versia gelegen, evenals in het andere Roodetoren 6 hoeven; bovendien ook aan de overzijde van genoemde Rijn hoeven in een aantal van 36, gelijkelijk met de bijbehorende gronden.*

Resultaten van hard werken

Wanneer er sprake is van 36 hoeven in de Betuwe, dan moeten we daarbij niet denken aan een boerderij met landbouw- en weidegrond, maar aan ontgonnen eenheden van minimaal vijftien hectare. Door voortdurend ontginnen werden deze hoeven steeds groter en groeiden uit tot vele tientallen hectaren. Kleine dorpsgemeenschappen, gesitueerd bij die hoeven, vonden op die hoeven hun werk. De Frankische monniken verbeterden de levensomstandigheden van de autochtone heidense bevolking, legden waterlossingssystemen aan en reguleerden de afwatering met dammen en dijkjes. Zij introduceerden nieuwe landbouw-, veeteelt- en ooftbouwtechnieken, zorgden voor veredeld zaaigoed en moderne landbouwwerktuigen. Tussen het harde werken door spraken zij met de mensen over hun ene

onzichtbare God en prezen zij de huwelijks- en de gezinstrouw en de gemeenschapszin van de heidense bevolking als voorbeelden die die ene God van iedereen eiste. Heidense feesten werden langzaam veranderd in christelijke feesten als kerstmis in de plaats van het feest van de terugkeer van het licht en Pasen in plaats van het lentefeest. Zo zijn de christelijke gemeenschappen in onze Betuwe ontstaan en gegroeid. Het was goed leven onder de kromstaf.

Situering van hoeven en dorpen

Koninklijke en pauselijke bevestigingen vóór de Noormannentijd vermelden wel 6 en 36 hoeven, maar buiten Ressen, Wolferen en Roodetoren werden geen plaatsnamen genoemd. Pas uit 1070 is een charter bekend, waarin de bezittingen van de abdij gespecificeerd werden weergegeven. Aan dit charter werd een zogenaamde goederenlijst gehecht van frater Richerius, waarin de bezittingen in de Betuwe worden opgesomd. Frater Richerius maakte deze inventarisatie in opdracht van zijn abt, met medewerking van frater Henricus, kapelaan, zoals het document vermeldt, waarschijnlijk pastor in de kerk van Wolferen of Ressen. In het gezelschap van frater Richerius waren de baljuws uit de omgeving van Atrecht: Letbertus de Gaverelle en Vuazo van Bailleul en verder de jongeling Hugo Athies en de tolk Alstenus. Richerius ontbood de leken-vertegenwoordigers van de abdij in de Betuwe bij de samenstelling van deze goederenlijst. In die opsomming ontbreekt Tehodericus, hofmeier van het koningshof in Ressen. In zijn ambtsgebied lagen de meeste hoeven. Waarschijnlijk heeft frater Henricus die taak overgenomen.

In Ressen waren vijf hoeven, waarvan één van de hofmeier Tehodericus. De vier andere hoeven waren in het bezit van zes pachters: Gelo, Vunnecho, Theteca, Gelmannus, Thitardus en Husemannus. Tehodericus heeft in Doornik een halve hoeve. De andere halve hoeve wordt genoemd bij Doornik in het moeras. Die toevoeging is gebruikt om verwarring met Dornick in het graafschap Kleef en mogelijk Indoornik te voorkomen.

Rond Ressen lagen de meeste hoeven: drie hoeven in Reeth, twee hoeven in Lent, twee hoeven in Balveren, één hoeve in Oosterhout, drie hoeven in Valburg, één hoeve in Eimeren en één hoeve in Rijkerswoerd. Over de genoemde plaatsnamen bestaat onder de historici geen verschil van mening. Anders was dit met namen als Chenello, Haledt, Halad, Ambtswaard en andere. Wat betreft Ambtswaard weten we, dat deze pas later is ontstaan. In Baal lagen drie hoeven, in Klein Baal één hoeve, bij Angeren drie hoeven, in Bemmelen één hoeve van Vuerno van Chenello (dat werd vertaald in Kinkelenburg) en één hoeve van Guiehardus van Haledt. Of die laatste twee aanduidingen juist zijn weten we niet. Wel weten we uit de verantwoording van Louis Ricouart, dat hij intensief overleg met zijn Nederlandse collegae heeft gehad om geen vergissingen te maken. In kringen van historici blijft een aantal genoemde plaatsnamen omstreden, zoals ook de datering 1070 omstreden blijft.

- Ik, broeder Richerius, de minste der monniken,
- heb toen ik een tijdlang voor de gehoorzaam-
- heid in kleding van onze broeders zorg droeg,
- een lijst laten opstellen - opdat de huidige en
- toekomstige bewoners daarvan op de hoogte
- zouden zijn - van de schatting voor de gebie-
- den die per jaar in de Betuwse gouw wordt vol-
- daan, in het dorp Ressen van onze heilige vader
- Vedastus, in aanwezigheid van mij en van de
- eerwaarde kapelaan Henricus, tijdens het bur-
- gemeesterschap van Tehodericus, die bekend
- was met de ware stand van zaken. Er worden
- derhalve op de feestdag van de heilige Mar-
- tinus aan ons 17 ponden betaald, en wel tien
- in genoemd dorp Ressen in het ambtsgebied
- van Tehodericus, en zeven daarentegen tussen
- Wolferen en Rothem. Bij die registratie wa-
- ren tevens onze ambtenaars tegenwoordig,
- mannen van deugdelijke getuigenis: Tidechi-
- nus, de ambachtsman Azo, Gerzo, Tidechinus.
- Aanwezig waren eveneens de volgende perso-
- nen van de familie van de H. Vaast: Tetmarus,
- ambtelijk dienaar in Rothem, Beringerus van
- Transrenum (van over de Rijn), Linechinus
- van Emmerik, Boso van Wolferen, Letbertus
- de Gaverelle, Vuazo van Bailleul, Rogerus
- runcis (?), de jongeling Hugo Athies, Frede-
- rik van Dodewaard, en onze tolk Alstenus.
- En laat hier geen enkele kamerheer of toe-
- komstig leider twijfels uitspreken t.a.v. het
- juiste register van de bovenvermelde XVII
- ponden of hieraan iets afdoen. In het bijzijn
- van de reeds genoemde mensen heb ik de
- terreinen en de bezitters ervan op de vol-
- gende wijze bij name laten optekenen. Al-
- dechinus heeft een halve hoeve. Gelo (heeft)
- een halve hoeve. Vunnecho een halve hoeve.
- Theteca 'n halve hoeve. Gelmannus 'n hal-
- ve hoeve. Thitardus en Husemannus een hal-
- ve hoeve. Tehodericus een hoeve. Dezelve
- heeft bij Doornik een halve hoeve.
- Dit zijn vijftienhalve hoeven die de bur-
- gemeester heeft, welke goed zijn voor XX
- solidi en XXX denarii. Bij Reeth XXX de-
- narii. De volgende vier hebben drie hoeven:
- Bethelo, Vuillemannus, Maintheta en Odecha.
- De kleine Einthetus één hoeve. Hezelo één
- hoeve. Eppo één hoeve. Hezelo en Eppo één
- hoeve. Gerzo één hoeve. Verthehardus één
- hoeve. Thidicho één hoeve. Vulbertus en Meno
- één hoeve. De timmerman Francho één hoe-
- ve. Thizicho één hoeve. De weduwe Bertra-
- da één hoeve. Rogerus en de weduwe Mennza
- één hoeve. De weduwe van Hadheburg één
- hoeve. Everardus een halve hoeve. Alfricus
- twee hoeven min een vierde deel. Alfricus
- en Bertrada één hoeve boven Eimeren. De
- ambachtsman Azo anderhalve hoeve. Einthe-
- tus, de zoon van Eppo, één hoeve. De wol-
- kaarder Vulbertus het vierde deel van een
- hoeve. Bij Ambtswaard (is) een halve hoeve.
- Dit zijn slechts vijftientwintig hoeven. Bij Baal
- (zijn) drie hoeven. Bij Klein Baal (is) één hoe-
- ve. Bij Angeren drie hoeven. Ze leveren daar-
- entegen XV solidi op. Wederom één hoeve en
- die levert een halve aanslag op. Van het huis
- van Althetus in het moeras dan wel het broek
- XV denarii. Robertus van Loenen (betaalt) XII
- solidi min drie denarii. Bij Zyfflich (betaalt)
- de wever Raimarus XV denarii. Vuerno van
- Chennelo (Kinkelenburg) betaalt V solidi.
- Dit maakt slechts XX solidi. Bij Balveren (be-
- taalt) de scabio (schaafwerker ?) Everardus V
- solidi. Wederom bij Balveren (hebben) Boso
- en diens broer Eppo één hoeve. Lantridus bij
- Valburg één hoeve. Etnelbertus één hoeve. Dat
- maakt I pond. Opnieuw bij Valburg I pond. Bij
- Rijkenswoerd één hoeve. Bij De Engel XII de-
- narii. Bij Wely (is) één hoeve van III solidi.
- Bij Doornik in het moeras V solidi en III de-
- narii. Fredericus en Vunnico één hoeve van V
- solidi. Wederom Fredericus van één hoeve bij
- Hien V solidi. Eppo van Wolferen V solidi en
- III denarii. Boso en Rodulfus bij Wolferen van
- één hoeve V solidi.
- Dit zijn slechts V ponden en VII denarii. Ozelo
- en Vuilleca V solidi van één hoeve. In Teister-
- bant bij Buren II solidi van een halve hoeve.
- Tedo van Wolferen van het veld van Gezo XX
- denarii. Vuacar van Valburg XII denarii. Hai-
- mo van Lent XII denarii. Diens stiefzoon XXII
- denarii. Guiehardus van Haledt II solidi. Ben-
- nico van Tiel bij Oosterhout XXX denarii. Bij
- Wolferen van de ondergelopen hoeve van Se-
- lechinus III solidi. Guiardus van Elden van on-
- dergelopen land III solidi. Bij Emmerik XX
- solidi van denarii van Deventernaars.

Het originele document werd vertaald door J. v.d. Bruggen: in deze vertaling wordt in plaats van 'Roodetoren' de naam Rothem gebruikt, zoals in de originele tekst

Het ging om de pecunia

Het ging frater Richerius en zijn opdrachtgever, de abt, om de oorzaken van tegenvallende opbrengsten op te sporen - vandaar de aantekeningen over ondergelopen landerijen - en om na te gaan of er niet te veel naar de eigen portemonnee en te weinig naar de belangen van de abdij werd gekeken. Uit het document blijkt duidelijk, dat de zaken goed op een rijtje moesten worden gezet. Al eerder blijkt uit bewaard gebleven documenten, dat er een hooglopend conflict geweest is tussen de hofmeier van Ressen

(vilicus, schout of ook wel burgemeester genoemd) en de abdij, waarin de wereldlijke voogd van de abdij in de Betuwe, de graaf van Kleef, bemiddelde. Het conflict draaide om *wederrechterlijke vergroting* van de landerijen. We leven in een tijd van hoofdzakelijk natuurlijke economie: grond met hoeven van pachters betekende rijke inkomsten. Binnen de monastieke hofstelsels gold het hofrecht. De boeren waren eigenaar in vruchtgebruik en aan hun grond gebonden. Zolang een boer aan zijn verplichtingen tegenover vader abt voldeed, bleef hij eigenaar. De abt bepaalde de aard en de hoogte van die verplichtingen, zoals de pachtsommen of afdrachten, verplichtingen bij overlijden, huwelijk, opvolging en deling, hand- en spandiensten bij de aanleg van waterwerken, onderhoud van wegen en bruggen en de verplichtingen tegenover de parochie. De boeren wettelden dat kostenpakket grotendeels af op hun onderpachters.

Omdat het om de duiten ging, ging het om de mannetjes die moesten betalen. Zij werden allen in het document genoemd. Welke mannetjes en welke afdrachten nu precies bij welke hoeve hoorden, is voor de getuigen beslist zonneklaar geweest, maar voor ons niet meer te achterhalen. Hoe Richerius aan 36 + 6 hoeven en 17 ponden is gekomen, kunnen we niet meer reconstrueren. Op de feestdag van Sint Maarten op 11 november moesten de pachtpenningen worden voldaan. Op de feestdag van Sint Vedastus op 6 februari bepaalden de boeren of kregen dat dwingend opgelegd, welke arealen met welke producten moesten worden ingezaaid, waar weidegronden en gemeenschappelijke gronden voor de dorpelingen kwamen, waar woeste gronden moesten worden ontgonnen, welke waterlosingsystemen moesten worden uitgebreid en wie waar welke sloot moest vegen, enz. Met die boodschappen konden de heren dan terug naar hun buurschappen om in de vergadering van de ommestand, de democratische dorpsvergadering, tot een redelijke verdeling van de collectieve werkzaamheden en lasten te komen.

Van Tornacum naar Doornick

De boeren boerden niet slecht. De bevolking nam toe en dat vereiste hogere oogstopbrengsten. Voor de oogstopbrengsten en de opbrengsten uit jacht en visserij hadden zij een dankbare groeiende markt in de nederzetting van rijksambtenaren, kooplieden en ambachtslieden aan de overkant van de Waal. Omdat de steeds machtiger wordende feodale heren als de graven van Kleef en Gelder het de monniken moeilijk maakten, de wateroverlast in de nieuwe 'natte' periode hoge investeringen eiste en de dorpsbevolking toenam, besloot abt Martinus in 1167 de kloostergoederen, behalve Wolferen, te verkopen. Camerarius Rainelmus verkocht de Betuwse kloostergoederen aan graaf Dirk van Kleef. Hij op zijn beurt beleende het jonge Sint Marcus Stift van de praemonstratenser monniken in Bedbur bij Kleef, dat door zijn vriend Norbert van Gennep was gesticht, met deze kloostergoederen. De monniken droegen het vruchtgebruik van de hoeven in erfpacht over aan de bestaande herenboeren: het begin van het grootgrondbezit van leken in de Betuwe.

In de archieven van het Stift Bedbur in het Hauptstaatsarchiv in Düsseldorf vinden we tot 1326 geen gegevens meer over Doornik. In dat jaar werd Jan van Dornic door graaf Reinald I van Gelder met Doornik beleend: *Her Jan van Dornic heet thus tho Doernic, als gelegen is, ende LXXX margen lands, darbi alrenast gelegen, te Sutfense rechte.*

Martien A.G.M. Schenkels

Literatuur:

Over-Betuwe, Geschiedenis van een polderland – door G.J. Mentink

Serie artikelen in 'De Betuwe': De Betuwe, monnikenland – door Dr. J. Wolters

Lent lang vervlogen tijd – door M.A.G.M. Schenkels

Nederland in kaarten – door prof. M.W. Heslinga

Stand van zaken Kadastrale Atlas

De acties voor intekening op de kadastrale atlas zijn een groot succes geworden. Na stukjes in de plaatselijke kranten en de verspreiding van een huis-aan-huis folder werd een groot aantal formulieren ingeleverd. Op dit moment (begin december) zitten we als kring op een totaal van 235 intekeningen! Daar komen nog enkele tientallen exemplaren bij, die rechtstreeks via de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland lopen. De oplage is deze week voorlopig op 300 vastgesteld.

De extra voorlichtingsavond in 'De Kinkel', waar een paar voorbeelden van een kadastrale atlas te zien waren, werd goed bezocht. Er kwamen circa veertig personen op af om meer informatie over de atlas te krijgen. En die kregen ze ook. De voorbeeld atlassen werden bekeken en vragen daarover werden gesteld en beantwoord.

De kopieën van de kadastrale kaarten, ook wel minuutplans genoemd, waren op ware grootte op tafels geplakt (in de atlas zijn ze ongeveer 30 bij 42 cm groot). Deze werden nadrukkelijk bestudeerd en men probeerde zijn of haar huis of land te localiseren. Alleen de echt oude huizen, namelijk die er al in 1832 stonden, zijn op de kaarten te zien. Daarvan staan er nu nog maar enkele, maar vaak is op dezelfde plaats een nieuw huis gebouwd, zodat de plaats van waar men tegenwoordig woont nog terug te vinden is. Ook de percelen zijn vaak nu nog herkenbaar, zeker in het buitengebied. Het grondgebruik, bijvoorbeeld weiland of bouwland, is ook vandaag de dag nog vaak hetzelfde.

De drukker is momenteel bezig te teksten te zetten en daarna wordt de layout gemaakt, waarbij er diverse foto's van vroeger en nu tussengeplaatst worden. In de loop van januari zal de atlas gereed zijn.

Adri Stuart

Rivieren en archeologie

Samenvatting van de op 23 november 1999 gehouden thema-avond.

Een relatie met veel gezichten

Het Nederlandse rivierengebied heeft door de tijden heen een grote aantrekkingskracht op de mens uitgeoefend. De grote rivieren boden rijke bronnen voor voedselvoorziening, belangrijke transportmogelijkheden en natuurlijke begrenzings van leefgebieden. Uiteraard vormden de rivieren zowel grenzen als verbindingen. Zo was de Rijn in de eerste eeuwen van onze jaartelling niet alleen de noordelijke grens van het Romeinse Rijk, maar tevens een van de belangrijkste aanvoerroutes van onder andere militairen en goederen uit zuidelijke streken. Tot in de twintigste eeuw heeft het strategisch belang van het rivierengebied de loop van de geschiedenis herhaaldelijk bepaald.

Aangelokt door alle mogelijkheden die het leven langs de grote rivieren met zich meebracht, heeft de mens al sinds de vroege prehistorie in groten getale het gebied bewoond. Daarbij hebben die mensen niet alleen letterlijk de vruchten geplukt van de natuurlijke rijkdom van het gebied, maar tevens de nadelen van het wonen langs de rivieren ondervonden. Meer dan eens werden er oorlogen in hun woongebied uitgevochten. Daarnaast was er de noodgedwongen strijd tegen het water, een strijd die tot op de dag van vandaag voortduurt.

Sinds de extreem hoge waterstanden in 1993 en 1995, waarbij met spanning werd afgewacht of de dijken het zouden houden, wordt er met veel daadkracht gewerkt aan dijkverbetering en zogenaamde rivierverruimende maatregelen. Daarbij werd in eerste instantie middels een noodwet alle prioriteit gelegd bij de versterking en verhoging van de dijken. Aspecten als cultuurhistorie en natuur kwamen tijdelijk op het tweede plan te staan. De eerste noodzakelijke maatregelen werden snel gevolgd door plannen om de rivieren meer ruimte te geven. Het gaat hier met name om ingrepen in de uiterwaarden, die moeten zorgen voor meer bergingscapaciteit en een snellere waterafvoer. Omdat deze ingrepen gepaard gaan met grootschalige grondwerkzaamheden, is in een vroeg stadium van de planvorming reeds aandacht geschonken aan de mogelijke bedreiging voor archeologische resten in de uiterwaarden. In het kader van het project 'Ruimte voor Rijntakken' is in opdracht van Rijkswaterstaat door RAAP een kaart vervaardigd met alle bekende archeologische vindplaatsen en 'losse vondsten' in de uiterwaarden van de Waal, Neder-Rijn, Lek en IJssel. Op deze kaart is tevens aangegeven waar en in welke mate nog onbekende archeologische resten te verwachten zijn in de desbetreffende uiterwaarden. Deze zogenaamde archeologische verwachtingskaart wordt gebruikt om de te verwachten schadelijkheid van de verschillende ingrepen voor archeologische waarden te bepalen. Vervolgens worden graafwerkzaamheden zoveel mogelijk vermeden op archeologisch waardevolle terreinen. In uiterwaar-

den waar grondwerkzaamheden gepland zijn in gebieden met een relatief hoge archeologische verwachting, wordt vooruitlopend op de realisatie van de plannen een archeologische kartering uitgevoerd. Hierbij worden eventueel aanwezige vindplaatsen in kaart gebracht en onderzocht op hun kwaliteit. Indien er waardevolle vindplaatsen op locaties liggen waar ingrijpende werkzaamheden gepland zijn, wordt gekeken of de inrichtingsplannen op deze plaatsen aangepast kunnen worden om de archeologische waarden te ontzien. Indien dit niet mogelijk blijkt, wordt voorgesteld de bedreigde vindplaatsen nader te onderzoeken. Dit zal in de meeste gevallen betekenen dat ze moeten worden opgegraven. Het opgraven dient te worden gezien als uiterste middel om nog gegevens van de vindplaatsen te verzamelen. Binnen het huidige archeologische beleid geniet behoud van de archeologische resten ter plaatse de absolute voorkeur.

Archeologische karteringen in het oostelijk rivierengebied

Van het rijke en vooral ook bewogen verleden van het rivierengebied dat ik in de inleiding schetste, vinden we tegenwoordig getuigenissen in de vorm van archeologische resten en historische bronnen. Het meest tastbaar zijn de overblijfselen die in de bodem bewaard zijn gebleven. Tegelijkertijd zijn deze ook het meest kwetsbaar, aangezien het landschap waaronder de archeologische resten schuilgaan in steeds groter tempo wordt heringericht ten gunste van nieuwe woonwijken, bedrijventerreinen, verbetering van de infrastructuur enzovoort. Om te voorkomen dat dit leidt tot het verlies van grote delen van het zogenaamde archeologische bodemarchief, wordt tegenwoordig bij grootschalige projecten zoals het bovengenoemde 'Ruimte voor Rijntakken' reeds in een vroege planfase rekening gehouden met archeologische belangen die in het geding zijn. Zo heeft RAAP door het karteren van talrijke plangebieden in het oostelijk rivierengebied zeer veel oudheidkundige informatie en waardevolle archeologische resten weten veilig te stellen. De gegevens die de karteringen en daaropvolgende opgravingen aan het licht hebben gebracht, bieden geheel nieuwe inzichten in de bewoningsgeschiedenis van dit gebied. In veel opzichten blijkt de overheersende invloed van de rivieren de rode draad door deze geschiedenis te vormen. Zo is het overgrote deel van de bodem waarop gewoond werd en waarin de archeologische resten bewaard gebleven zijn, ontstaan tijdens overstromingen. Daarbij werden de oeverwallen en kommen gevormd die tot aan de bedijking in de late middeleeuwen bepalend waren voor het nederzettingsspatroon in dit gebied. Afgezien van enkele zandopduikingen uit het eind van de laatste ijstijd, woonde men namelijk bij voorkeur op de relatief hoge oeverwallen langs oude rivierlopen. Als gevolg van het geleidelijk opslibben van de omgeving door actieve rivieren in de nabijheid, werd de relatief hoge ligging echter na verloop van tijd tenietgedaan en kwamen ook deze oude oeverwallen periodiek onder water te staan. Dit dwong de bewoners om elders (op hogere oeverwallen) nieuwe woonplaatsen te zoeken. Pas in de late middeleeuwen kwam hierin verandering toen omstreeks de 13^e eeuw op grote schaal dijken werden aangelegd. De kans op overstromingen was vanaf die tijd veel geringer. Het was nu ook moge-

lijk om in lagere delen van het gebied te gaan wonen, al gebeurde dit toch veelal op speciaal hiervoor opgeworpen huisterpjes. Deze kleinschalige verhogingen, die op talrijke plaatsen in de Betuwe zichtbaar zijn en in de meeste gevallen nog altijd bewoond worden, geven aan dat men niet volledig op de dijken kon vertrouwen. Dat de angst voor overstromingen gegrond was, blijkt nadrukkelijk uit de talrijke overstromingen die sinds de bedijking hebben plaats gevonden. Van veel dijkdoorbraken zijn schriftelijke vermeldingen bewaard. In het gebied zelf getuigen onder andere de wielen en overslaggronden van het geweld waarmee overstromingen gepaard gingen.

Archeologisch gezien kan de aanwezigheid van zandige en grindige overslaggronden een voordeel zijn indien deze een extra beschermende laag op oudere bewoningsresten vormen. Zo is in het Waalspronggebied bij Oosterhout een groot nederzettingsterrein uit de ijzertijd en Romeinse tijd onder een pakket overslagzand bewaard gebleven. Dit afdekkende zand heeft ervoor gezorgd dat de moderne, diepreikende ploeg relatief weinig schade heeft aangericht aan de laag met bewoningsresten.

Hetzelfde geldt voor de in 1997 ontdekte resten van de laat middeleeuwse Haalderense kapel ten zuiden van de Essenpas. Hiervan was veel minder bewaard gebleven indien er geen laag overslaggrond op aanwezig zou zijn geweest. Nu is slechts de bovenzijde van de funderingen door ploegen aangetast. Uit elektrisch weerstandsonderzoek en booronderzoek is gebleken dat het volledige grondplan van de kapel nog in de funderingsresten aanwezig is. Wellicht zal een opgraving in de toekomst een volledige reconstructie van het gebouw mogelijk maken.

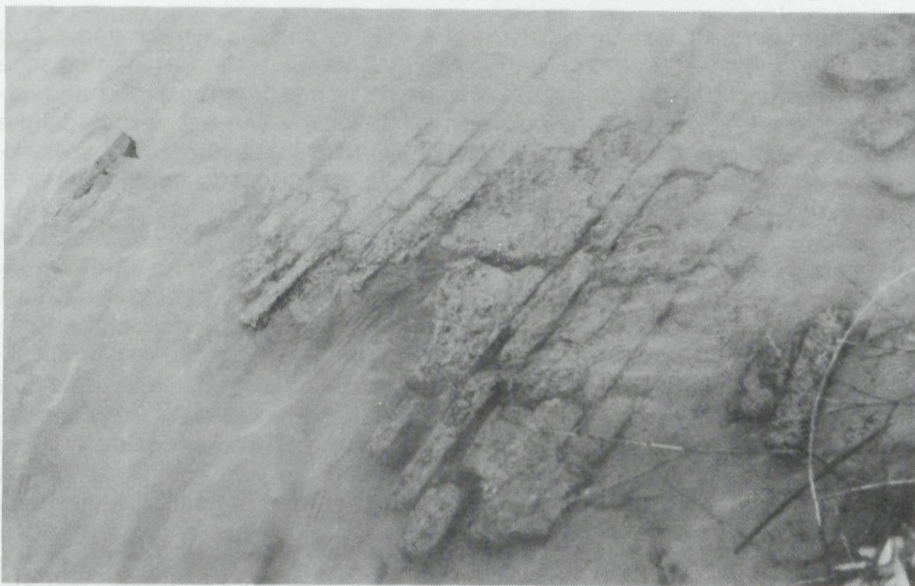

De oostelijke rand van de kolk bij Doornik, gezien vanaf de Defensiedijk - foto HKB

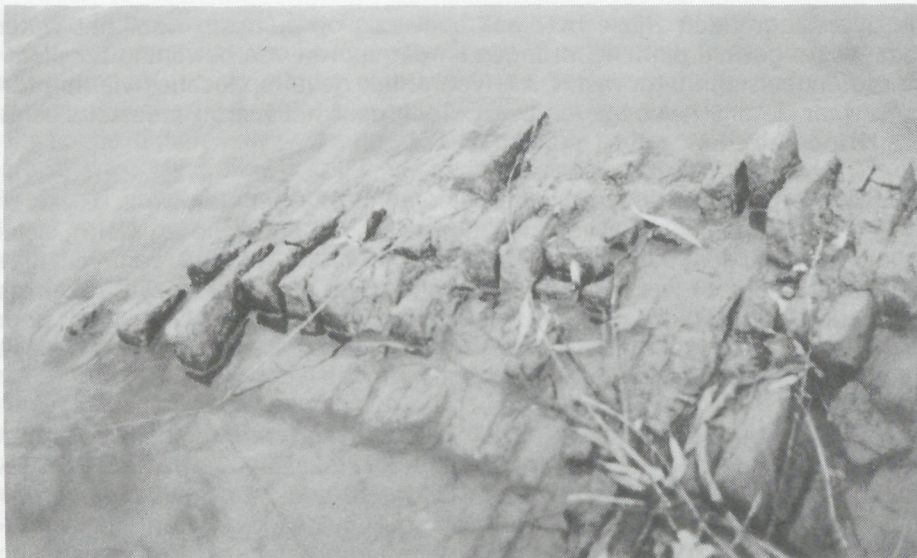
De overslaggronden zijn echter ook aanwezig op plaatsen waar het water met zoveel geweld binnengedrongen is, dat sporen van bewoning ter plaatse grotendeels zijn uitgewist. Dit is vooral het geval op locaties vlak bij het punt waar de dijk het begeven heeft. Toch gaat het hierbij meestal slechts om kleine gebieden.

Een van de duidelijkste voorbeelden hiervan in de Over-Betuwe is te vinden in het zuidwestelijke deel van de Bemmelsche, Gendtsche en Ooijrijksche Polder, ten zuiden van Bommel. Hier is in februari 1799 een volledige buurtschap aan het water ten prooi gevallen. Het gaat hier vrijwel zeker om het oude Doornik dat pal tegen de vroegere Waaldijk lag. Onderzoek door RAAP heeft aangetoond dat de desbetreffende plaats reeds in de vroege middeleeuwen (8e en 9e eeuw) bewoond werd.

Ondanks de zware overstroming zijn hiervan nog zeer duidelijke sporen bewaard gebleven. Deze bevinden zich hoofdzakelijk ten westen van het huidige gemaal, aan weerszijden van de defensiedijk. Opvallend is evenwel dat van de na-middeleeuwse bewoning géén duidelijke sporen zijn aangetroffen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat deze, in tegenstelling tot de wat dieper gelegen middeleeuwse sporen, grotendeels van het toenmalige oppervlak zijn weggevaagd bij de dijkdoorbraak in 1799. Waarschijnlijker is echter dat de bewoning zich na de middeleeuwen wat meer in noordelijke richting concentreerde. Juist hier heeft de overstroming het hardst toegeslagen, zoals de grote kolk tot op de dag van vandaag bewijst. In deze kolk zijn in het verleden reeds resten van gebouwen waargenomen.

Begin december 1999 was het water in de kolk bij Doornik zo laag, dat, naar het lijkt, delen van omvergespoelde gevels vrijwel aan de oppervlakte lagen - foto HKB

Het verband in de stenen is goed zichtbaar: een spoor van oud Doornik? - foto HKB

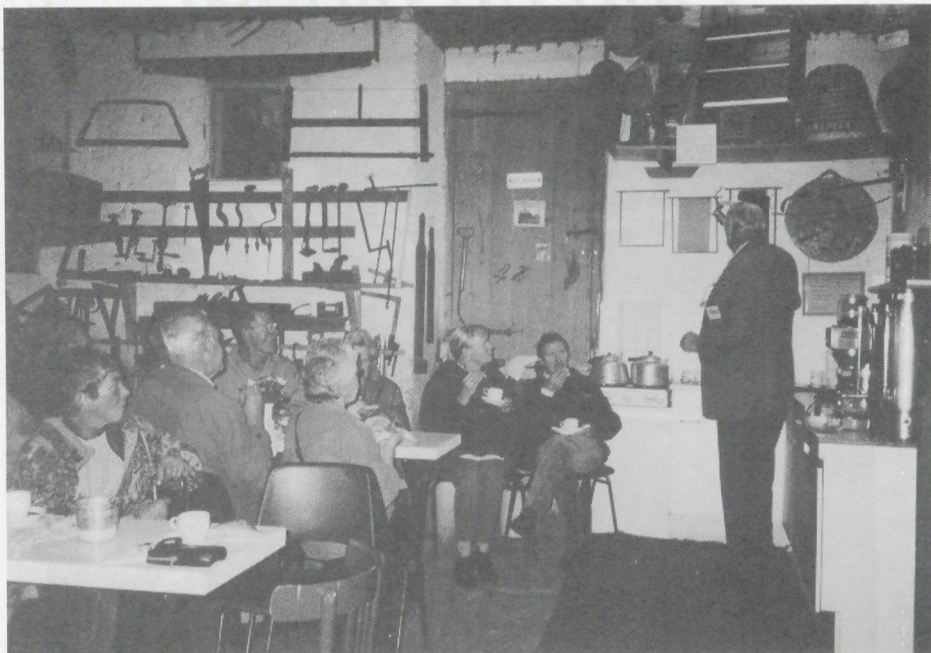
Ongeveer 75 m ten zuiden van de kolk zijn funderingsresten aangetroffen van een stenen gebouw. Een combinatie van de hier verrichte waarnemingen en vondsten met enkele historische bronnen doet vermoeden dat het hier waarschijnlijk de overblijfselen van het kerkje van Doornik betreft.

Bij de herinrichting van de uiterwaard onder Bemmelen zal naar aanleiding van de onderzoeksresultaten van RAAP het terrein met archeologische resten gespaard blijven. Mogelijk zal er in de nabije toekomst nog aanvullend onderzoek verricht kunnen worden op de locatie van het vermoedelijke kerkje van Doornik. Hieruit zou kunnen blijken of het inderdaad een kerkgebouw is en hoe dit eruit heeft gezien. Wij houden u op de hoogte!

Adam Haarhuis

Excursie naar museumboerderij 'De Tip'

Het was een schitterende herfstdag, de dertigste oktober. De zon scheen vrolijk en het was vrijwel windstil, terwijl het kwik opliep naar 20° Celsius. Heel aangenaam weer en dus voor enkele leden een reden om de fiets te pakken en naar Herveld te fietsen. Maar ook voor de vele auto's was plaats genoeg te vinden. Helaas liet onze voorzitter zich verontschuldigen wegens ziekte, maar de andere 38 kringleden, die zich voor deze excursie hadden opgegeven, waren alle aanwezig. Na een kort welkomstwoord van de secretaris werd koffie geschonken en deelde de bakker ter plaatse gebakken appelflappen uit, die goed in de smaak vielen.

Op humoristische wijze vertelde de heer Troost aan het gezelschap, dat aan lange tafels op de deel van de boerderij was gezeten, van alles over de daar uitgestalde voorwerpen. Er was veel te zien: van bijenkorven en -kasten tot vernuftige machines uit een vervlogen tijd, van tenen manden voor allerlei doeleinden tot klein landbouwgereedschap, van boerenwagens, die in model aanwezig waren, tot smids- en timmergereedschap.

Na de inleiding dwaalde het gezelschap in verschillende groepen door de boerderij, waar op de zolder nog veel machines, een touwslagerijtje, hulpstukken om paarden voor wagens te spannen en beneden een keuken, een slaapkamer, een woonkamer, een compleet ingerichte apotheek en een klein oorlogsmuseum te bekijken waren. Vooral de dames waren zeer geïnteresseerd in de inhoud van de kleerkasten. De rondleiders van 'De Tip' deden hun best om overal iets van te vertellen, daarbij geholpen door de deskundigen uit de leden van onze kring, waar men soms tot de ontdekking kwam, dat bepaalde gereedschappen in verschillende plaatsen onder andere namen bekend stonden.

Na een bezoek aan de bakkerij, waar de daar gebakken appelflappen en koekjes gretig werden afgenomen, nam het ene na het andere lid afscheid en ging met een tevreden en voldaan gevoel naar huis. Ook de rondleiders waren enthousiast over de zeer geïnteresseerde toehoorders van onze kring, voor wie het museum, dat eigenlijk al per 1 oktober sluit, speciaal de deuren had geopend.

Joop Verburg

Oud en nieuw

BEMMEL – Aan het eind van deze maand gaan we het feit herdenken dat het jaar 1977 verleden tijd is en 1978 klaar staat om zijn aandeel in de wereldgeschiedenis te leveren. Ofwel: we gaan weer „oud en nieuw” vieren.

Niet alleen jaartallen worden vervangen. Onze fotograaf knipte bovensstaande plaat op de Karstraat in Bommel, waar een oude als opbergplaats van banden gebruikte schuur moet plaatsmaken voor een moderne hal van 44 bij 25 meter. Deze loods gaat dienst doen als garage annex stalling voor de vrachtwagens van aannemers- en transportbedrijf Derks B.V.

De meer dan 40 jaar oude schuur staat nog recht overeind, maar de overmacht is te groot. Zo gauw de nieuwbouw gereed is, gaat het gebouwtje tegen de vlakte. Oud wordt nieuw.

Uut de ouwe deus

Oud en nij

Ien dit buukske is 'n stuk te lezen over Transportbedrijf Derks, geschreven dur Piet Derks. Hij beschrief op beeldende wieze de lotgevallen van zien familie. D'r staon ok nogal wat foto's bij zien verhaal, mar het knipsel mit deze foto vond ik ien de ouwe deus.

Hij nuum ien zien stuk 'n hoop jaortallen en automerken, mar hij het er niet aon gedocht um over de bouw van de nije garage te vertellen.

As 'n bedrijf groot wur, dan moj zo af en toe wat nijs bouwen. Ien 1977 was 't kleine schuurreke, dat de oorlog had overleefd en waor banden ien opgeburgen wieren, aon de burt vur de sloop.

't Was 'n slimme oplossing um, over 't schuurreke hin, ers de nije garage te bouwen. Zo bleven de autobanden mooi dreug staon en konnen ze d'r vast 'n bietje aon wennen dat de ouwe schuur weg moes.

De nije garage van toen is ientussen ok alwer op leeftied, mar steet nog steeds as middelpunt van bedrievigheid, aon de Karstraat.

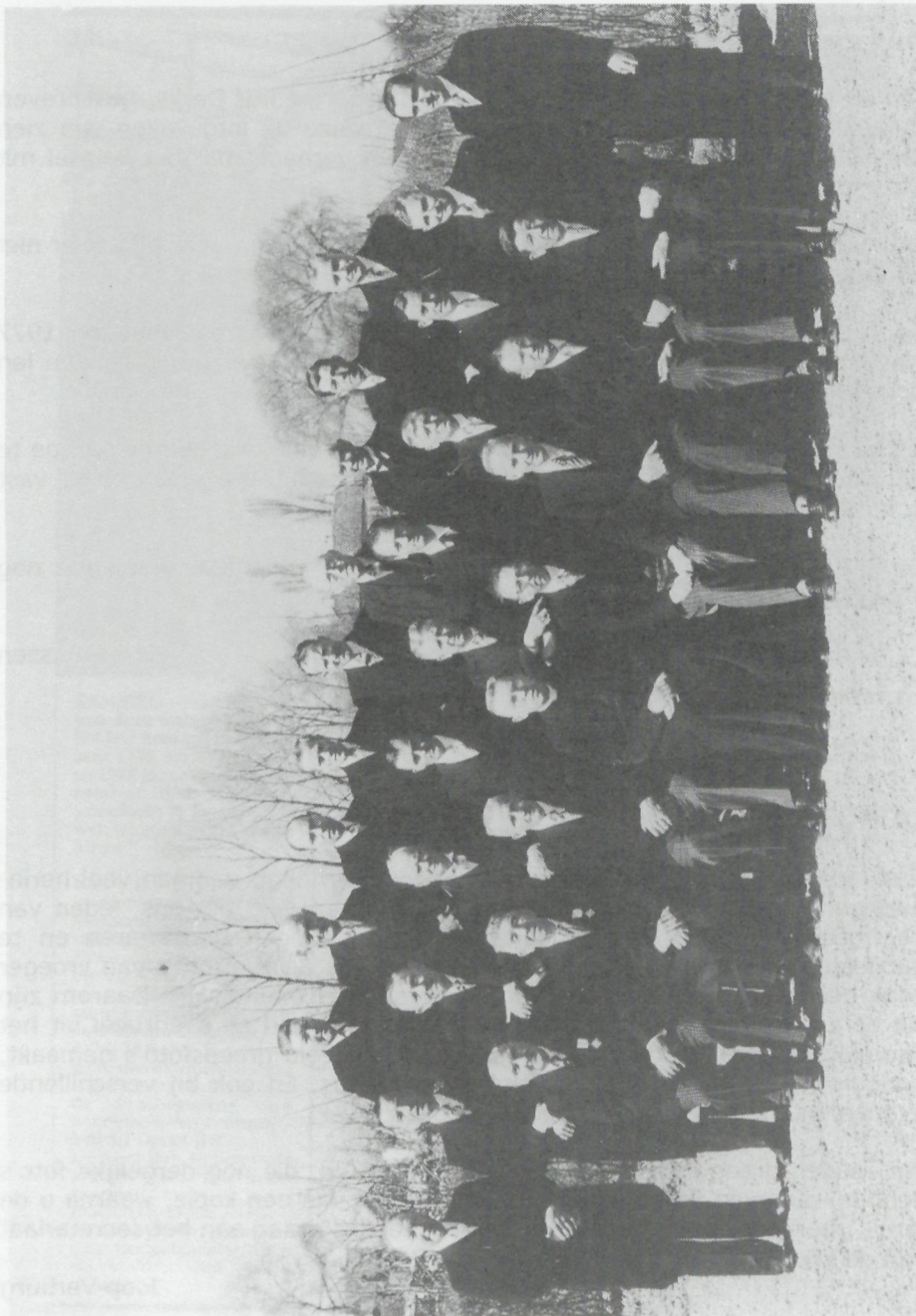
Maria Janssen

Schoolfoto's

Iedereen is in zijn jeugd naar school geweest en heeft daaraan veel herinneringen. Juist om de herinneringen van mensen gaat het ons, leden van de historische kring. We proberen die herinneringen te bewaren en te publiceren, in ons blad of op een andere manier. Zo zijn foto's van vroeger vaak heel dierbaar, maar ook voor anderen heel interessant. Daarom zijn we op zoek naar schoolfoto's uit de lagere-schooltijd en eventueel uit het vervolgonderwijs. In de loop der jaren zijn er legio groepsfoto's gemaakt, periodiek op school, op schoolreisjes, in de klas. En ook bij verschillende evenementen, of gewoon op het schoolplein.

We zouden graag in contact komen met mensen, die nog dergelijke foto's hebben, die even willen lenen voor het maken van een kopie, waarna u de foto's uiteraard direct weer terug krijgt. Reacties graag aan het secretariaat van de kring.

Joop Verburg

Een oude foto

De St. Vincentiusvereniging

Deze foto komt uit het blik van de heer Martien Houterman aan de Zandsestraat te Bemmelen. De opname werd in de vijftiger jaren gemaakt, vermoedelijk bij gelegenheid van het uitreiken van een onderscheiding aan twee van de leden. De leden van het oorspronkelijke armenbestuur hielden zich in die tijd in verenigingsverband nog in hoofdzaak bezig met het dragen bij begrafenissen. Met medewerking van onder meer de heer Stuart achterhaalden we de namen.

Zittend voorste rij, van links naar rechts: 1) Frits Meurs, molenaar op de Plak; 2) Gijs van Meegen, tuinder in de Pas; 3) Wim Bus, veehouder op 'Wagenmansbouw' aan de Zandsestraat; 4) Deken Mulder, pastoor van de Donatusparochie; 5) Arnold Janssen, gemeentesecretaris; 6) Thé Sloot, directeur Boerenleenbank aan het Vossenhol; 7) Jan Nas, champignonkweker in Reeth; 8) Piet Evers, tuinder aan het Vossenhol.

Staan, middelste rij, van links naar rechts: 9) Fried Lintsen, tuinder aan het Vossenhol, 10) Antoon van Meegen, tuinder aan de Plakselaan; 11) Harrie van Mook, bakker in de Dorpsstraat; 12) Theo Janssen, fruitteler 'De Vossenhol' aan het Vossenhol; 13) Thé van de Kroon, veehouder op de Heuvel; 14) Jan Stoffels, aannemer op Oostervelden; 15) Vincent van Oppenraaij, landbouwer op Baal; 16) Hendrik Roelofs, veehouder aan de Wolfhoeksestraat te Ressen; 17) Arnold van Roosmalen, veehouder aan de Zandsestraat (na Wim Bus op de 'Wagenmansbouw'); 18) Jan Steenhof, eigenaar machinefabriek aan de Karstraat; 19) de heer Schellekens, onderwijzer, die onder meer woonde op 'De Arend' aan de Waaldijk.

Staan, achterste rij, van links naar rechts: 20) Hendrik Wolters, fruitkweker aan de Woerdsestraat te Ressen; 21) Antoon Houterman, veehouder op 'De Grote Lucht' aan de Zandsestraat; 22) Jan Knipscheer, schilder aan het Oude Kerkhof; 23) Jo Bruins, kleermaker aan het Oude Kerkhof; 24) Frans Ebben, tuinder en veehouder aan de Dorpsstraat; 25) Frits Knipscheer, schilder aan het Oude Kerkhof (en vader van Jan Knipscheer, nummer 22); 26) Melchior ('Met') Boerboom, tuinder aan de Ponylaan, nabij 'Huize Bemmelen'; 27) Hendrik Evers, landbouwer op de 'Oudenhof' te Ressen en 28) Harrie Janssen van Café 't Wapen van Bemmelen aan de Dorpsstraat.

Gerard Sommers

Het café van Van Gelder in Ressen

Aan de hoek van de Ressensestraat en de vroegere Bouwlustlaan, die toen de belangrijkste verbindingsweg met Elst was, had mijn opa Jacob van Gelder tot 1922 een café. Op de foto, die vermoedelijk rond 1915 werd gemaakt, is dat café te zien. Voor het café staan van links naar rechts mijn opoe, mijn moeder en mijn opa. Het café, dat een volledige vergunning had, zat aan de voorkant van het huis, links naast de ingang. Er voor is duidelijk het houten hekwerk te zien, waaraan voerlui hun paard konden vastmaken als ze even halt hielden. Cafébezoekers hadden in die tijd trouwens keus genoeg. Alleen al in Ressen waren vijf cafés, al hadden die misschien niet allemaal officieel een volledige vergunning.

Jacob van Gelder is omstreeks 1845 in Randwijk geboren. Mijn opoe, die rond 1850 geboren is, kwam van Wijk bij Duurstede. Zij was in Arnhem in betrekking bij een freule, die afkomstig was uit Frankrijk, toen zij mijn grootvader leerde kennen. Zij lieten samen het huis in Ressen nieuw bouwen. Behalve als caféhouder was mijn opa ook actief als boer en daarnaast hield hij nog voor verschillende mensen boekhoudingen bij.

Uit het huwelijk van mijn grootouders werden twee kinderen geboren, beiden dochters. Eén van deze dochters, Johanna, overleed rond haar

achttiende. De andere, Hendrika Gerdina, geboren in 1884 trouwde in 1922 met mijn vader Derk Derksen. Toen zij trouwde, stopte opa Van Gelder met het café. Jacob van Gelder overleed in Ressen rond 1930, op 85-jarige leeftijd. Opoe Van Gelder overleed rond 1936 en was toen 86 jaar oud.

Het echtpaar Van Gelder bij een feestelijke gelegenheid

Het huis op de oude foto is in de oorlog beschadigd geraakt, zoals dat met veel huizen in Ressen het geval was. Vóór die tijd was het bijzondere raam in de bovengevel al vervangen en ook de voordeur was al eens vernieuwd. Nadat een eerste provisorisch herstel had plaatsgevonden, is het huis rond 1948 behoorlijk verbouwd. Vanaf die tijd zag het eruit zoals op de hierna-volgende foto.

Derk Derksen en Hendrika van Gelder, mijn ouders, kregen vier kinderen. Ik was de oudste en ben geboren in 1923. Mijn broer Johan is van 1924. Een jaar later is Gerrit geboren, die al jong zou komen te overlijden. Als vierde werd mijn zuster Truus geboren in 1926. Vader werkte op het boerenbedrijf om het huis en had met paard en wagen een transportbedrijf, onder meer als melkrijder. Hij overleed op 78-jarige leeftijd in 1974. Moeder was al in 1962 overleden. Mijn broer Johan bleef tot 1976 in het groot-

ouderlijk huis wonen. In dat jaar werd de woning gesloopt om het leggen van een nieuw en breder viaduct aan de Ressensestraat mogelijk te maken.

De Ressensestraat loopt voor het huis langs; rechts de Hoeksehofstraat

Alleen de schuur die vroeger achter het huis stond, staat er nog. De vroegere Bouwlustlaan, die met de aanleg van de snelweg een doodlopende weg werd, heet hier nu ook Hoeksehofstraat.

Hennie Derksen

Oud archiefmateriaal

Bij het doornemen van de oude gemeenterekeningen komen we in 1905 op verschillende posten nieuwe namen tegen. Vanaf 3 september 1905 is de heer C.H. Rijssenbeek als nieuwe wethouder werkzaam. Als gemeente-ontvanger komen we tegen de heer W.H. Hermesen en als schatter der huurwaarden der tapperijen neemt de heer P.A.M. Kehl het werk over van de heer A.W. van 't Hullenaar. In 1906 werd een kopieermachine aangeschaft voor f 12,50.

Voor het eerst komen we de Betuwse Stoomtram Maatschappij, de B.S.M., tegen doordat de wethouder H.M. Leijser besprekingen voert met de burgemeester van Huissen en het provinciaal gouvernement in Arnhem inzake

de voorwaarden van een rentegarantie aan de B.S.M.. In de eerstvolgende jaren komt de B.S.M. niet meer ter sprake.

In de jaren 1905 tot 1907, de periode, waarover dit archiefpraatje gaat, komen we jaarlijks verkiezingen tegen, waar telkens één lid van de gemeenteraad of van de Tweede Kamer werd gekozen. De leden van de stembureaus hoefden niet op een droogje te zitten, getuige rekeningen van Bouwman voor tien flessen bier, zesendertig sigaren, een pak kaarsen en een fles spuitwater. Door Derksen te Angeren werd geleverd: koffie, brood, diner met voor ieder een fles bier en door Smits in Doornenburg: ontbijt, koffie, voor ieder twee halve flessen bier en vijftientig sigaren. In 1906 verscheen de heer J.A.V. Terwindt voor de eerste keer op het pluche van de gemeenteraad, terwijl in 1907 de heer J.Th. Hoogveld gekozen werd.

De politie had weer het nodige te onderzoeken: een groot onderzoek in Arnhem, Westervoort, Groessen, Duiven, Zevenaar, Pannerden en Herwen en Aerdt naar het gestolen paard van de heer J.M. Heijting, onderzoeken naar het overlijden van de heer H.W. Abers tijdens het overbrengen van Pannerden naar Angeren en naar een inbraak in de pastorie der hervormde gemeente in 1906. In datzelfde jaar werd Mart Vonk zes keer gearresteerd: op 10 januari, 2 maart, 4 april, 11 april, 5 juni en 4 september. Voor wat voor delicten dat was, werd niet vermeld. In 1907 waren er onderzoeken naar een gestolen rijwiel op 5 augustus, naar een diefstal van kippen in Doornenburg en naar het met een hondenkar omverrijden van een rijtuig. De heer Hegeman, conciërge op het gemeentehuis, zorgde zeven keer voor het eten van een arrestant.

Er werden 200 geelkoperen belastingplaatjes voor honden besteld. Wie zijn hondenbelasting niet betaalde, kreeg de heer Koenders in zijn functie als gemeentelijk deurwaarder op de stoep. Voor de opsporing van wanbetalers werd wel tipgeld betaald door de gemeente, want de rechtbank vergoedde geen tipgeld.

In 1905 werd de telefoondienst van Bemmelen naar een andere lokaliteit verplaatst. Op 26 januari 1906 krijgt Ressen bij de overweg een nieuwe gietijzeren lantaarnpaal. Op 1 juni 1907 nam burgemeester W.L.H.A. van der Monde afscheid als burgemeester van Bemmelen wegens pensionering (hij overleed op 13 juni 1913). Hij werd tijdelijk vervangen door wethouder C.H. Rijssenbeek, tot de nieuwe burgemeester K.A.M. ridder de van der Schueren in dienst van de gemeente Bemmelen trad. Op 11 juli 1907 maakte deze een feestelijke rijtoer door de gemeente Bemmelen. Schoolkinderen zongen hem toe, er werd gevlagd en de heer Makaaij luidde de klokken. Het gemeentehuis werd opgesierd, er werden wapens en wapenborden geschilderd en de wijn vloede rijkelijk, getuige een serie rekeningen van diverse Bemmelse, Angerense en Doornenburgse winkeliers voor een totaal bedrag van f 179,58½.

Joop Verburg

'De Kleine Boel' te Ressen

Inleiding

Enkele jaren geleden is het zuidwestelijke deel van Ressen overgegaan van de gemeente Bemmelen naar Nijmegen. In het kader van de zogenaamde Waalsprong zal dit landelijke gebied op de grens van Lent en Oosterhout de komende tijd grote veranderingen ondergaan. Waar eens een kasteel stond met de naam 'Den Boel' slijten twee boerderijen met een respectabel verleden hun laatste dagen. Op deze plaats is in de plannen een plas geprojecteerd, als resultaat van de daaraan voorafgaande zandwinning.

In november 1999 bezocht ik de heer Geert Meuesen uit Lent, inmiddels 97 jaar oud. De heer Meuesen woonde van 1920 tot 1954 op 'De Kleine Boel' en werkte er nog tot in het midden van de tachtiger jaren. Met hulp van Geert Meuesen en zijn vrouw, alsmede hun dochter en schoonzoon Bernadette en Joan Gommans kwam veel informatie en documentatiemateriaal beschikbaar over 'De Kleine Boel' en haar bewoners. In dit kringblad ligt het accent op de familie Meuesen. In de volgende uitgave van het kringblad zal nader worden ingegaan op de geschiedenis van het onroerend goed.

De familie Meuesen

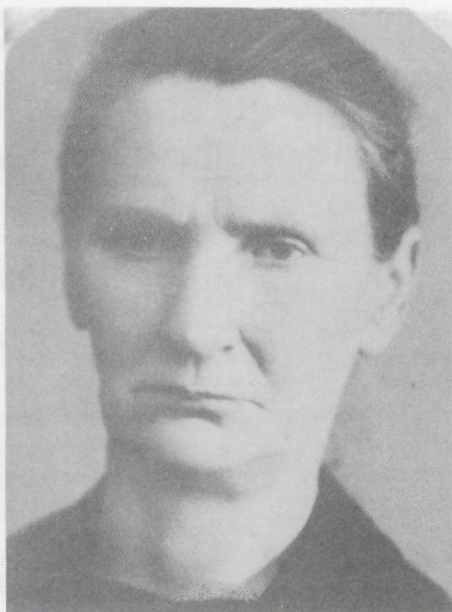
Geert Meuesen werd in 1902 in Lent geboren. Tot het gezin behoorden zes jongens, te weten Tinus (1894), Dirk (1896), Arnold (1898), Johan (1901), Geert (1902) en Herman (1904) en één meisje, Ida (1907). Vader Johannes Meuesen was ladingmeester bij de spoorwegen te Nijmegen. Hij had met zijn gezin in Den Bosch en Nijmegen gewoond, voordat hij naar Lent kwam. Daar woonde hij eerst aan de Parallelweg en vanaf 1911 aan de Oosterhoutsedijk ('De Schans'). In 1919 liet hij zijn zoon Tinus, die onderwijzer was, bij een openbare verkoping de hofstede 'De Kleine Boel' kopen. Bij deze boerderij behoorden diverse opstallen, een kwekerij, boomgaarden en weiland met een gezamenlijke oppervlakte van 2 hectare, 73 are en 58 centiares. Geert Meuesen is van mening dat Tinus wel erg gretig was bij het zogenaamde afmijnen en het geheel voor een te hoge prijs verwierf. De koopsom bedroeg f 20.700,00 en de bijkomende kosten waren f 570,26, hetgeen voor die tijd aan de hoge kant zou zijn geweest.

Johannes Meuesen

Johannes Meuesen, de vader van Geert, kocht 'De Kleine Boel' met de bedoeling om voor zichzelf in het fruit te beginnen en bij de spoorwegen met vervroegd pensioen te kunnen gaan. Hij was op 15 augustus 1856 geboren (in Andelst) en toen hij 'De Kleine Boel' kocht dus net 63 jaar oud. Echter voordat hij naar zijn nieuwe woning kon verhuizen, overleed hij, op 10 november 1919. De zorg voor 'De Kleine Boel' kwam daarom al direct op de schouders van zijn vrouw en de kinderen terecht. Klasina Meuesen, de moeder van Geert, was op 24 december 1862 in Herveld geboren. Haar meisjesnaam was Korthoudt.

Klasina Meuesen-Korthoudt

Hoewel hij goed kon leren en al het MULO-diploma had gehaald, voelde Geert het na het overlijden van zijn vader, als zijn plicht om, samen met Johan en Ida, het bedrijf gaande te houden. Via cursussen bekwaamde hij zich in de fruitteelt.

Op de bruiloft van Tinus in 1926 treffen we alle 'kinderen' Meuesen; van rechts naar links, **Herman** (slecht zichtbaar), **Ida**, **Arnold** met zijn vrouw Nel, erachter Marie en **Johan**, schuin daarvoor **Dirk** en Truus, erachter **Geert**, in het midden het bruidspaar Leen en **Tinus** (met snor). De overige gasten zijn familie van de bruid.

No. 19

Emmanuel Smets, Steendrukkerij, Weert.

Geert Meuesen behaalde dit getuigschrift van de Tuinbouw-Wintercursus uit 1920

De oudere broers van Geert Meuesen waren in de tweede helft van de twintiger jaren al het huis uit. Johan, Ida en Geert woonden nog op 'De Kleine Boel' toen hun moeder op 24 juli 1939 overleed.

Het tuinderijgedeelte op 'De Kleine Boel' was aan drie zijden ommuurd. De stenen hiervan zouden nog gebakken zijn in de oven van Hofs in Ressen. In 1920 stond tegen de bijna tachtig meter lange en ruim twee meter hoge zuidmuur een zogenaamde muurkas. Later kwamen er nog twee losstaande kassen bij. In de kassen werden aanvankelijk druiven gekweekt. Min of meer als gevolg van een bevlieging van broer Johan werd overgeschakeld op de teelt van pruimen. Groene pruimen van het ras Ontario bleken het in de kas heel goed te doen. Met behulp van steigers dunde men na de bloei het aantal vruchten, waardoor de resterende pruimen veel groter werden dan soortgelijke die buiten groeiden. Er was veel werk aan deze vorm van pruimenteelt, maar van de opbrengst was bijzonder goed te leven. Op het bedrijf was ook nog plaats voor personeel. Hent Peters was er vanaf zijn jonge jaren ruim zestig jaar als inwonend knecht in dienst.

Bij het bedrijf hoorde eveneens een gewone pruimenboomgaard. Tot in de vijftiger jaren stonden er behalve pruimenbomen ook kersen-, appel- en

perenbomen. De familie Meuesen had altijd een melkkoe voor eigen gebruik en een paard voor het werk op het bedrijf. Daarnaast liepen er kippen op de boerderij. Dat waren gekleurde, omdat je volgens Geert Meuesen "witte kippen niet kon houden: die kon men uit de verte té goed zien!"

Het rechteruiteinde van de tachtig meter lange zuidmuur, waartegen een muurkas was gebouwd. Muurkassen waren de voorlopers van de latere losstaande kassen; het waren 'halve' kassen die voor de stevigheid nog tegen de zuidkant van een muur werden aangebouwd. Deze foto werd midden jaren negentig gemaakt. Alleen de zuidmuur stond er toen nog. Van de zijmuren is op de foto nog wel de fundering te zien.

Naast het huis stond een bijenhuis, waar enkele bijenvolken zorgden voor eigen honing. Het bijenhuis was gebouwd op de plaats waar eerder een tuinhuis had gestaan. De zware fundering die daaronder zat, zou een onderdeel zijn geweest van de funderingen van het kasteel dat ooit op deze plaats gestaan heeft. In het terrein achter de boerderij ligt een, inmiddels behoorlijk verlande, grote vijver die ook nog in verband wordt gebracht met het vroegere kasteel. En de tachtig

centimeter dikke keldermuren verwijzen er eveneens naar. In de oorlog bood deze kelder een goede beschutting. Ooit schuilde Geert Meuesen hier tijdens een bombardement samen met een Duitse feldwebel, die hem bij zijn vertrek beloofde met een fles goede cognac. Eigenlijk zonder echt last te hebben van de wetenschap dat het hier vermoedelijk om gestolen waar ging, lieten Meuesen en zijn joodse onderduiker uit Limburg zich deze goed smaken.....

Voor Geert Meuesen zijn de herinneringen aan de oorlog nog erg levendig. Hij vertelt over het bulderende Duitse luchtafweergeschut. En over de radio die ze moesten inleveren en die ze verborgen in het bijenhuis, waar vast geen mens naar binnen zou gaan om te zoeken. Vanaf een lange ladder in

een van de perenbomen zag Meuesen de bommen op Nijmegen landen. En hij vertelt van de verplichte evacuatie van de vrouwen en de tijd van het manneneiland die hij op 'De Kleine Boel' doorbracht. Zijn zuster Ida bleef stiekem achter.

De meeste oorlogsschade werd opgelopen, toen de geallieerden probeerden het Duitse vliegtuigafweergeschut (Flak) uit te schakelen dat ten noorden van de tuinmuur opgesteld stond. De kruinen werden uit de kersenbomen geschoten en in de muurkas zat geen heel glas meer. Inderhaast aangevoerde biezen werden gebruikt als steun om te voorkomen dat de door het schieten ontzet geraakte muur zou instorten. Heel bijzonder was, dat als gevolg van het geweld, de pannen op het dak keurig gelijkmatig in de richting van de nok omhoog (!) waren geschoven. Die konden later wel weer eenvoudig op de juiste plek worden teruggezet. Na een bezoek van Engelse militairen bleven in de opengebroken geldcassette alleen eigendomspapieren achter. Vele jaren na de oorlog vond men na het stoken van het fruitbomenhout nog regelmatig granaatscherven in de open haard

Na de oorlog, op 25 oktober 1947, trouwde Geert Meuesen met Antonia Hendrika Besselink. Zij was een dochter van klompenmaker Besselink uit de Stationsstraat in Oosterhout. Ruim twee jaar geleden vierde hij met zijn nu 92-jarige echtgenote het gouden huwelijksfeest.

Mevrouw Meuesen, die voor haar trouwen particulier kraamverzorgster was, had het op 'De Kleine Boel' niet zo naar haar zin. In 1954 verhuisde het echtpaar van 'De Kleine Boel' naar de huidige woning aan de dijk in Lent. Dat huis was al vele jaren in het bezit van de familie en kwam beschikbaar na het vertrek van de toenmalige huurders. Zuster Ida was na haar huwelijk met Jan Leenders in 1950 naar Hernen vertrokken. Op 'De Kleine Boel' bleven na 1954 Johan en zijn vrouw Marie achter, met hun knecht Hent Peters.

Het bruidspaar Meuesen-Besselink in 1947

Geert Meusen en zijn vrouw Antonia op een meer recente foto

Geert Meusen bleef nog tot 1985 bij zijn broer Johan op 'De Kleine Boel' werken. Na de oorlog was het accent van de werkzaamheden op het telen van fruit komen te liggen en Geert Meusen deed daar nog veel werk in, waaronder de laatste jaren het sorteren van de geplukte appels. In 1985 werd de eigendom van de boerderij overgedragen aan een nicht van Johan en Geert Meusen: dit was Ine Meusen (een dochter van Herman), die met Gradus van der Lienden was getrouwd. De familie Van der Lienden heeft er zelf echter nooit in gewoond. Johan Meusen, die nog op 'De Kleine Boel' was blijven wonen, kwam in 1986 te overlijden. Hent Peters bleef er nog tot 1989. Drie maanden nadat hij, door ziekte gedwongen, was ingetrokken in het bejaardentehuis overleed hij.

Het huidige woonhuis, dat twee jaar geleden nog op de gemeentelijke monumentenlijst van Bemmelen stond, is al vele jaren niet meer onderhouden. Vergevoerde plannen uit het midden van de tachtiger jaren voor een grondige opknappbeurt werden niet doorgevoerd, hoewel nieuwe kozijnen al klaar stonden. De kassen zijn in de jaren 1986-1987 opgeruimd. De oude tuinmuur, waarvan het lange zuidelijke deel nog lang bleef staan, werd ongeveer twee jaar geleden tot aan de grond toe afgebroken. Bij de boerderij staat nog steeds een grote pruimenboomgaard. Het perceel rond het huis is momenteel verpacht. Nadat de laatste bewoners (Jan Smulders en zijn partner) in 1998 vertrokken, stond het pand een jaar lang leeg.

De 11,5 meter brede voorgevel van de 'Kleine Boel' op een foto uit 1995. Het huis is ruim 22 meter diep. In het verleden (vóór 1919) had het huis een rieten dak. Nu liggen er pannen op. In de voorgevel is ook nog duidelijk te zien, dat de kap ook zogenaamde wolfseinden had. In de gevel is een steen ingemetseld met het bouwjaar 1869. Binnen valt de fraaie betimmering op.

Het is nu nauwelijks voorstelbaar, dat in de drie kamers en keuken op de begane grond, ook rond 1950 nog, twee echtparen leefden, terwijl bovendien op de bovenverdieping, waar geen aparte kamers waren afgetimmerd, nog de inwonende knecht was gehuisvest. In het achterhuis was een grote deel.

Sinds midden oktober wordt het huis bewoond door enkele krakers. Bij een poging deze te verjagen, is veel schade aangericht, waardoor het geheel er nu uiterst triest bijligt. Inmiddels is er sinds enkele dagen een rechterlijk vonnis dat de ontruiming van 'De Kleine Boel' verlangt.....

Gerard Sommers

Kalenders 2000

Al begin november 1999 verkochten wij de laatste van de 800 kalenders voor het jaar 2000. Duidelijk is, dat ook dit keer de kalenderactie een groot succes is geworden. Waarvoor dank aan alle kopers!

Het bestuur

De dakpannenfabrieken van Hermsen

De pannenfabriek aan de Lingewal

Langs de Linge stonden indertijd twee dakpannenfabrieken. De oudste fabriek stond net ten noorden van de Linge aan de westkant van de Heuvelsestraat en droeg de naam 'De Gespelskamp'. Deze fabriek is geheel verdwenen. De andere fabriek, 'De Huik' stond aan de Lingewal ten zuiden van de Linge. Het grootste deel van het gebied langs de Linge was in het bezit van de familie Hermsen.

Dat kwam zo: De grootste grootgrondbezitter van Bemmelen was rond 1830 de heer Nicolaas Aalbers (1772-1840) die gehuwd was met Jacoba Hoogveld (1747-1805). Dit echtpaar had vijf dochters, waarvan Maria Hendrica in het huwelijk trad met de knecht van haar vader, Gradus Hermsen. Bij erfenis kwam deze Gradus Hermsen in het bezit van die grond rond de Linge en die ging van grootvader via zoon (Wilhelmus M. Hermsen, die getrouwd was met Maria W. Hoefnagels) naar kleinzoon, Gerardus Willibrordus Hendrikus Theodorus Hermsen, die op 8 juni 1885 geboren werd.

Hij trouwde met Clara Maria Carolina Muijsers (1880-1958). Uit dat huwelijk werden zes kinderen geboren: Willem Siegbert (Wim), Henry Gerard (Harrie), Carolina Maria (Linie), Clara Jeanne Corrie (Claartje). Twee kinderen zijn jong overleden.

Op dakpannenfabriek 'De Gespelskamp' werkte de heer Jan Bremer als bedrijfsleider. Er stond voor hem een woning op het fabrieksterrein. Hij had twee zoons. Zoon Wim was getrouwd met Trui Rikken, die dienstbode geweest is bij de familie Hermsen, en Gerard. Diens zoon Bennie was later werkzaam bij de firma Verweijen. De dakpannenfabriek aan de Lingewal, 'De Huik' had als bedrijfsleider de heer Jan Buurman. Zijn zus Johanna was getrouwd met Wilhelmus Johannes van Marwijk, in Bemmelen beter bekend als 'de Kiep'.

Gerard Hermsen had in deze streek de bijnaam 'de Mus' en daarom werden de dakpannen uit zijn fabriek 'Muspannen' genoemd. Meestal werden er rode pannen gestookt (gebakken). Wilde men blauwe pannen hebben, dat werd eerst een normale (rode) serie gebakken. Waren die pannen bijna goed, dan werden verse kolen op en tussen de pannen gegooid en werd de zuurstoftoevoer afgesloten. De pannen smoorden dan in de kolendamp en kregen daardoor een blauwe gloed. Die blauwe pannen waren daardoor ook wat harder dan de rode.

Gerard Hermsen en echtgenote Clara Muijsers

Gevelpannen, die een uitstekende rand hadden, die over de zijkant van de gevelmuur viel, werden met de hand gevormd uit gewone pannen, uiteraard vóór het bakken. De halfgedroogde gewone dakpan werd aan één kant vochtig gemaakt, zodat de klei weer kneedbaar werd. Met vingers en duim werd nu een flap aan de pan gekneet, die loodrecht op de dakpan stond. Het is te begrijpen, dat alle vakmenschap niet kon voorkomen, dat de passing van die gevelpannen niet altijd even zuiver was.

De ouders van Gerard Hermesen

Voor transport van de dakpannen beschikte de fabriek over grote karren, die getrokken werden door zware Belgische paarden. De heren Albert en Hendrik Jansen reden daarmee en brachten de pannen naar het station in Elst, waar ze in spoorwagens geladen werden voor transport het land door. Natuurlijk gingen de kinderen, en vooral de dochters van Hermesen – veel meisjes zijn nogal gek op paarden – regelmatig in de stallen kijken. De familie Hermesen had toch een zwak voor paarden. Achter hun huis aan de Karstraat hadden ze stallen, waar paarden en koelen gehouden werden. Als er dieren dood gingen, werden ze bij de boerderij begraven. Toen er op een dag bij de boerderij werd gegraven, kwam daar de schedel

van een paardenhoofd naar boven. Kleinzoon Jacques van dochter Claartje, die intussen getrouwd was met de heer Van Berge Henegouwen, stond er bij. Opa Hermesen vroeg hem: "Wil jij die hebben?" Jacques, die studeerde voor dierenarts, wilde dat heel graag en de paardenschedel heeft in de zestiger jaren lange tijd op de studentenkamer in Utrecht gestaan.

De heer Hermesen heeft geruime tijd de gemeente Bemmelen gediend als lid van de gemeenteraad en hij is van midden dertiger tot midden veertiger jaren wethouder van Bemmelen geweest. Ook was hij lid van het armenbestuur, de St. Vincentiusvereniging.

Langs de Karstraat lag een pad, dat het 'mussenpad' genoemd werd. De heer Hermesen wilde daar een ruiterspad van maken, maar de gemeente kwam met het voorstel er een fietspad van te maken en dat plan werd uitgevoerd.

In het huishouden van de familie Hermesen werkte een dienstbode, Trui Rikken, en voor de kinderen was er een wat oudere kinderjuffrouw, die het vooral met de meisjes goed kon vinden. Toen kwamen de crisisjaren. Er was plotseling geen geld meer en verschillende bedrijven moesten worden

ingekrompen. Zo verging het ook de fabrieken van Hermesen. De dakpannenfabriek 'De Gespelskamp' werd opgeheven ($\pm$ 1927). De bedrijfsleider, ook wel de ploegbaas genoemd, de heer Bremer, was toen al overleden en het huisje waar hij had gewoond werd verkocht, evenals grote stukken land. Het gezin Hermesen moest natuurlijk ook soberder gaan leven en zowel dienstbode als kinderjuffrouw kregen ontslag, waardoor de huishouding grotendeels op de schouders van moeder Hermesen kwam te liggen. Fabriek 'De Huik' aan de Lingewal bleef echter doordraaien.

Toen dochter Claartje kennis kreeg aan de heer Van Berge Henegouwen en met hem trouwde, heeft hij ook een poosje op de pannenfabriek gewerkt. Hij was van mening, dat de fabriek, wilde ze een kans maken te overleven, drastisch gemoderniseerd moest worden. Daarvoor moest er geld in gehaald worden. Dat wilde Gerard Hermesen niet, want hij wilde niet 'onder de bank' werken. De heer Van Berge Henegouwen zocht toen ander werk. De verhouding met zijn schoonvader heeft er echter niet onder geleden.

Het huidige pand van Aannemersbedrijf Verweijen

De fabriek heeft nog dakpannen gemaakt tot het overlijden van de heer Hermesen op 16 december 1967. Toen werd de fabriek gekocht door Aannemersbedrijf J.A. Verweijen. Na het overlijden van J.A. Verweijen in 1970 nam zijn zoon Bart het bedrijf over. Veel van de vroegere pannenfabriek is er niet meer te vinden. Alleen in het achterste deel van het magazijn bevindt zich nog een oud balkon, dat nu als opslagruimte in gebruik is. Ook de paardenstallen, die achter tegen het bedrijf waren aangebouwd, zijn verdwenen. Met het vervangen van het dak door golfplaten verdwenen ook de laatste 'Muspannen'.

Joop Verburg

Internetwetenswaardigheden

Genealogie met behulp van GenLias

Genealogie is een aantrekkelijke manier om actief met het verleden bezig te zijn. Op internet zijn veel mogelijkheden om aan gegevens over voorouders te komen. Zie hiervoor de diverse genealogische sites van verenigingen, archieven en talrijke individuele personen. U kunt starten met de homepage van de Historische Kring Bemmelen en bij de 'links' onder de kop 'Genealogie' verder surfen.

Sinds enige tijd is er een proeftuin van de Rijksarchiefdienst waarbij gegevens voor stamboomonderzoek via internet beschikbaar komen. Dit project, GenLias genaamd, zorgt ervoor dat in de komende jaren gegevens uit de burgerlijke stand te raadplegen zijn via een zoekprogramma. In principe komen van heel Nederland de registraties van geboorte, huwelijk en overlijden van 1811 tot 1942 beschikbaar. Verder ook gegevens van doop-, trouw- en begraafboeken uit de zestiende tot de negentiende eeuw en memories van successie, een belastingaanslag op erfenissen, uit de jaren 1818-1897.

Momenteel zijn nog (lang) niet alle gegevens ingevoerd. Er is een begin gemaakt, waarbij van enkele provincies al een aantal plaatsen beschikbaar is. De provincies Friesland, Drenthe, Utrecht en Noord-Brabant zijn het verst gevorderd. De Rijksarchieven vragen ook vrijwilligers om te helpen bij het invoeren van gegevens. Indien u hiervoor belangstelling heeft kunt u informatie inwinnen bij het Rijksarchief Gelderland.

Van de provincie Gelderland zijn de eerste gegevens beschikbaar. Van Bemmelen helaas nog niet, maar dat neemt niet weg dat er al gezocht kan worden. Als voorbeeld: de zoekopdracht op de naam Stuart, in Nederland, levert nu al een resultaat op van 76 treffers. De gegevens die u te zien krijgt is afhankelijk van de soort akte (geboorte, huwelijk of overlijden). U krijgt bijvoorbeeld bij een geboorteakte de naam van het kind, de namen van de ouders (of moeder), het beroep van de vader en de exacte geboortedatum en het tijdstip.

FAQ Genealogie Benelux

Dit is een website die betrekking heeft op genealogie in de Benelux. FAQ staat voor 'frequently asked questions', ofwel 'veel gestelde vragen'. Op deze thematisch ingerichte site treft u vragen aan die regelmatig gesteld worden in de nieuwsgroep soc.genealogy.benelux. Met achtergrondinformatie worden de thema's breder toegelicht. De volgende thema's worden behandeld: belastingen, bevolkingsregistratie, bronnen, het dagelijks leven, handel en beroep, koloniaal tijdperk, militairen, recht en notariaat.

De Pink, de Kiep en de Koning

We maken een tocht in één van de laatste jaren voor de Tweede Wereldoorlog. We gaan over de Karstraat, richting Huissen, tot we bij een kruising komen, waar je rechts af naar Baal kunt en linksaf de Heuvelsestraat op gaat. We gaan linksaf en vinden aan onze linkerhand het café 'De Halve Weg' op een stuk grond, dat 'De Duit' genoemd wordt. De weg loopt vrijwel rechthoekig en maakt dan een scherpe bocht naar rechts. Links aan de hoek staat het huisje 'De Vliegaan', waar de familie Lindsen woont. Ook daar gaan we aan voorbij, tot we aan de volgende bocht, nu naar links, komen. In de verte zien we de boerderij van Van de Kroon (nu Vermeulen) liggen, waartegenover later het kapelletje zal worden gebouwd. Daar gaan we echter niet naar toe. Hoewel de weg een bocht naar links beschrijft, zien we een karrenpad met iets als een fietspaadje er naast, een flinke sloot en een rij knotwilgen, dat rechtdoor loopt en na zo'n dertig meter scherp naar rechts buigt. Dat paadje werd door de bewoners 'de uitweg' genoemd. Dan ontwaren we drie betrekkelijk kleine boerderijachtige huizen met de deelnaam 'de Pink', Van Marwijk, 'de Kiep' en Klaassen, 'de Koning'.

Dit artikel gaat over deze drie gezinnen, die woonden in huizen, waarvan thans, in het jaar 2000, de sporen niet eens meer terug te vinden zijn. Het was een klein buurtschapje en de mensen waren nogal op elkaar aangewezen, zodat ze een tamelijk hechte gemeenschap vormden.

De Pink

Johannes Gerdson werd geboren op 18 november 1879 in Haalderen. Hij was getrouwd in 1907 met Elisabeth Peters, die op 27 maart 1881 in Bemmelen geboren werd. Ze kregen acht kinderen: Anna, Herman, Jan, Cato, Riek, Chris, Anton en Geert. Johannes Gerdson was een rustige man, die hard werkte en dan blij was, dat zijn gezin te eten had. En hard werken was het voor een karig loon. Hij werkte geruime tijd op de steenfabriek in Haalderen, tenminste als het niet regende, want dan werd er niet gewerkt en hoefden de arbeiders niet te komen. Dan werden ze natuurlijk ook niet uitbetaald!

De heer en mevrouw Gerdson

Op de steenfabriek begon men om vier uur 's morgens al 'modder' te maken. Ze werkten dan door tot 's middags twee uur. Daarna ging Johannes Gerdson de boer op om wat bij te verdienen. Hij ging om gras te maaien, voor f 3,50 per 150 roei ($\pm 5600 \text{ m}^2$), om te hooien of sloten te graven, al naar de tijd van het jaar. Voor een kwartje per uur ging hij hout kloven om de oven van bakker Van Mook mee te stoken en waar hij dan bovendien oud brood voor zijn gezin mee mocht nemen. In de winter droeg hij vaak een jack met wijde zakken en zo kwam hij dan wel thuis van de bakkerij met in iedere zak een brood. Thuis had hij dan nog twee akkers, die tussendoor bewerkt moesten worden om voedsel te verbouwen, want er was veel nodig om tien monden te vullen. Indien mogelijk maakte hij graag bij mensen hun tuintjes in orde.

De heer en mevrouw Gerdson

Er gebeurde natuurlijk van alles rondom het huis. Met acht kinderen kun je van alles verwachten. Als ze weer eens vervelend geweest waren en mevrouw Klaassen vond, dat ze een pak slaag verdiend hadden, maakten ze dat ze wegkwamen, om later, als de bui over was, wel eens een koekje van haar te krijgen.

Eens kwam een boer een pink kopen. Gerdson had normaal één koe als melkleverancier voor het gezin, maar soms werd een kalf opgefokt tot een pink – een éénjarige koe. De kinderen, die er bij stonden, dachten eerst, dat vader uitgescholden werd...

Zoon Herman keek, toen hij opgroeide, wel eens wat te diep in het glaasje en kwam dan veel later thuis dan zijn ouders goedvonden. Op zo'n laat uur werd hij niet binnengelaten! "Als je me niet binnen laat, spring ik in de put," schreeuwde hij dan, doelend op een waterput naast het huis. Even later pakte hij een grote steen, die bij het inmaken van zuurkool op de

inmaakpot gelegd werd, en gooide die in de put, wat een flinke plons ten gehore bracht. Bezorgd kwam moeder dan buiten kijken en achter haar rug langs door de intussen geopende deur glipte Herman snel naar binnen.

Voor het huis van 'de Pink' met op de achtergrond de andere twee huizen. Van links naar rechts: Geert Gerdson, Toon Gerdson, ...Bouwman, ...Bouwman, Thé Bouwman, ... Bouwman, ... Bouwman, Riek Gerdson, ... Bouwman, Elisabeth Gerdson-Peters, ... Bouwman, ... Bouwman, Joh. Gerdson, Herman Gerdson, Nel van Sas, Jan Gerdson, Cato Gerdson, Johanna Gerdson. De twee jongetjes zijn Wim en Jan Meeuwssen.

De Kiep

Wilhelmus Johannes van Marwijk werd geboren op 4 maart 1882 in Elst. Hij was getrouwd met Johanna Buurman, die op 28 oktober 1880 in Bemmelen geboren was. Ze hadden negen kinderen: Antonius Everardus, Regina, Evert, Maria Everdina, Johannes Hendrikus, Henrica Everdina, Lambertus Theodorus, Berendina en Willem. Van Berendina (Dien) weten we, dat ze bij de doop door een vergissing de naam Everdina meekreeg. Vader Van Marwijk deed er niet moeilijk over.

Willem van Marwijk was gewoon arbeider. Hij werkte onder meer op de dakpannenfabriek van Hermesen aan de Lingewal, maar in de periode voor de oorlog werkte hij een poos in Duitsland, samen met een broer van 'de Koning', Willem Klaassen. Beide Willems waren neven, want hun moeders waren zusters en heetten Tap. Waarschijnlijk zijn ze beiden naar dezelfde grootvader vernoemd. In Duitsland viel het werken niet mee. Ze werkten in de bouw en de uitvoerder, voor wie ze werkten, had regelmatig en op een onaangename manier allerlei aanmerkingen op hun werk. "Die krijg ik nog

wel," zei Willem Klaassen. Op een avond werd de uitvoerder opgewacht en stevig afgedroogd. Uiteraard konden de neven niet meer op hun werk verschijnen en dus zijn ze te voet weggevlucht naar de grens en niet weer in Duitsland teruggekeerd. Willem Klaassen ging in Elst wonen aan de Bemelseweg bij de overweg, waar hij als kolenboer en caféhouder werkte.

Wilhelmus Johannes van Marwijk en zijn vrouw Johanna Buurman

Doorleren was er voor de kinderen niet bij, want er was geen geld. Zodra de leerplicht vervuld was, moesten ze aan het werk. Andere familieleden vertrokken naar Zuid-Limburg om in de toen in opkomst zijnde mijnindustrie te gaan werken, waar behoorlijk verdiend werd. Dat hun gezondheid daar ernstig geschaad werd door steenstof in hun longen, werd er bij de werving niet bij verteld.

Willem van Marwijk had de gewoonte om nogal eens "èh, èh, èh" te zeggen van achter uit de keel. Mogelijk dat hem dat de bijnaam 'de Kiep' bezorgde. Mien, mevrouw Graven-van Marwijk, heeft goede herinneringen aan haar ouders. Vader kon wel eens heel streng zijn, maar moeder was een zachtvaardige vrouw. Op een dag had Mien ruzie met haar zus. Op een gegeven moment trok ze een klomp van haar voet en gooide die haar zus naar het hoofd. Zus bukte en daardoor ging de klomp door de ruit. "Straks komt vader thuis," zei moeder, "en dan moet er niets meer van te zien zijn, anders staan jullie in de storm. Hier is geld. Ga naar de schilder Heshusius en haal een nieuwe ruit." De ruit werd opgemeten en gehaald en Grad

De familie Van Marwijk:

Bovenste rij: Mevrouw Peters, een aangenomen kind van Wim Peters, Piet Buurman, Johannes Hendrikus van Marwijk, Evert van Marwijk, Wilhelmina Garttner, Lambertus van Marwijk, Henrica Everdina van Marwijk.
 Middelste rij: Theo Peters, Riek Buurman-Bremer, Hendrik Buurman, Dien van Marwijk, Jan A. Graven, Willem van Marwijk, Everardus Buurman, Dorus Buurman, Riek Kinsdonk (?), ... Buurman, Wien van Bergen-van Marwijk, Theo van Bergen.
 Onderste rij: Wilhelmus de Wijse, Maria de Wijse, Wilhelmus Johannes van Marwijk, Johanna van Marwijk-Buurman, Antonius Everdinus van Marwijk, Sjaan van Marwijk-van Antwerpen.

Klaassen 'de Koning', die erg handig was, zette de ruit er vakkundig in. Vader merkte er niets van en pas veel later is het hem verteld.

Toch hebben de kinderen van Van Marwijk weinig 'ros' gehad. Hij was wel eens streng, maar toch een goed mens. Toen de kinderen wat ouder werden, kwamen ze wel eens wat later thuis. Niet al te laat, want dat vonden de ouders niet goed. Maar als de ouders al naar bed waren, was dat geen enkel probleem. Ze konden te allen tijde naar binnen, want de deur was altijd open. "Wie zal er nou bij ons inbreken? Wat is hier nou te halen?"

Honger hebben de kinderen niet geleden. Er was altijd wel iets te eten. Vlees kregen ze niet, want dat was te duur, maar er was wel altijd spek. Er hoorde bij het huisje een halve bunder (hectare) land, waar Van Marwijk tot 's avonds laat in de weer was om groente en aardappelen te verbouwen. Slapen deed men in de bedstede. Onderin lagen de aardappels en op een plank daarboven sliepen ze, eerst in het losse stro en later op strozakken. Eens per jaar werd het stro ververst.

De Koning

Gerardus Petrus Klaassen is geboren op 25 februari 1894 in Bemmelen, op de Heuvel. Hij trouwde met Maria Everdina de Man, die op 10 juni 1898 in Bemmelen geboren was. Uit dit huwelijk zijn geen kinderen voortgekomen.

Foto uit 1927 bij het 50-jarig huwelijk van de ouders van Gerardus Klaassen.

Zittend v.l.n.r.: Wilhelmus Klaassen en Elisabeth Straatman, Gerard Klaassen en Wilhelmina Tap, het gouden paar, Hubertus Klaassen en Carolina Mom.

Staan: Theodora Klaassen en Hendrina Bremer, Petrus Klaassen en Maria Stegeman, Hendrikus Klaassen en Hendrica Terwindt, Gerardus Klaassen en Maria de Man.

De bijnaam 'de Koning' kwam al heel lang in de familie voor. De grootvader van Gerardus (Grad) was Hubertus Klaassen, die op 6 oktober 1810 in Huissen geboren was. Hij was 'Rijksveldwachter, Opziener der Jagt en Visserij', en als zodanig werd hij ook wel 'Koningsjager' genoemd. Vandaar de bijnaam 'de Koning'.

Gerardus Petrus Klaassen met zijn vrouw voor hun huis aan 'de uitweg'

Gerardus Klaassen was een mens, die door velen in eerste instantie als stug beoordeeld werd, maar die in werkelijkheid een goedaardig mens was, die overal raad op wist en mensen hielp waar hij kon. Hij werd niet graag gecommandeerd en deed liever alles zelf. Zelfs als het om de gezondheid ging. Hij zag nooit een tandarts. Als hij een pijnlijke kies of tand had, bond hij er een draad omheen, die hij aan de deurknop bevestigde. Daarna gooide hij de deur met kracht dicht en de zieke kies werd dan uit zijn mond gerukt. Zo had hij bijvoorbeeld zijn schoonmoeder, Hendrika de Man-Alofs, in huis opgenomen. Ze was nogal angstig en meende vaak ziek te zijn. Meestal was dat maar verbeelding. "Ga toch eens voor me naar de dokter," klaagde ze dan, "en breng medicijnen voor me mee". Klaassen kocht een zakje drop en maakte daar dropwater van, dat hij in een apothekersflesje deed. Hij gaf het haar: "Nu heb ik een goed drankje voor je." Schoonmoeder dronk ervan en werd binnen de kortste keren weer beter.

De Klaassens verschaften regelmatig mensen een goed onderkomen in hun huis. Zo was daar Jan Peters 'den Uul', die werkzaam was als melkboer, maar die een eeuwige vijand van een vol en een leeg glas was. Klaassen nam hem in huis op voorwaarde, dat hij de drank liet staan en normaal de melk rondbracht. In dat geval mocht hij blijven en dat deed hij. Zo kwam

hij van zijn drankprobleem af. Ook Theo Lindsen, 'de Ieren Kat', was in de jaren vijftig bij hem in huis, eerst als vrijgezel en later samen met zijn vrouw.

Gerardus Klaassen knutselde veel. Hij kon alles maken: lijsten, stoelen-matten, tuinmolens, kleine kruiwagentjes, waarin in de tuin bloemen gezet werden, enzovoort. Zo leefden de drie gezinnen in goede harmonie met elkaar en deelden er lief en leed. Misdienaartjes van de kerk kwamen nu en dan wijwater brengen, wat niet voorkwam, dat er ook akelige dingen gebeurden. Zo verongelukte de vader van 'de Koning', toen hij in de winter in de bocht van 'de uitweg' op het gladde pad uitgleed. Gerdsen is toen op de sokken, omdat het zo glad was, naar de pastoor gelopen, om te vertellen dat de oude Klaassen was overleden. Gerardus zelf werkte eens in Elst op een boerderij. Op een ongelukkige dag was hij aan het hooien. Opeens struikelde hij en viel met zijn linkeroog in één van de twee tanden van de hooivork. Sinds die tijd was hij blind aan dat oog.

Men hielp elkaar waar dat maar mogelijk was. De drie gezinnen hadden elk één koe. Als één van die koeien droog stond, kreeg dat gezin van de anderen melk. Zo had Hanna, de vrouw van 'de Kiep', eens van een kennis een kilo suiker gekregen. Ze sprak moeder Gerdsen: "Als je suiker nodig hebt, kom je maar!"

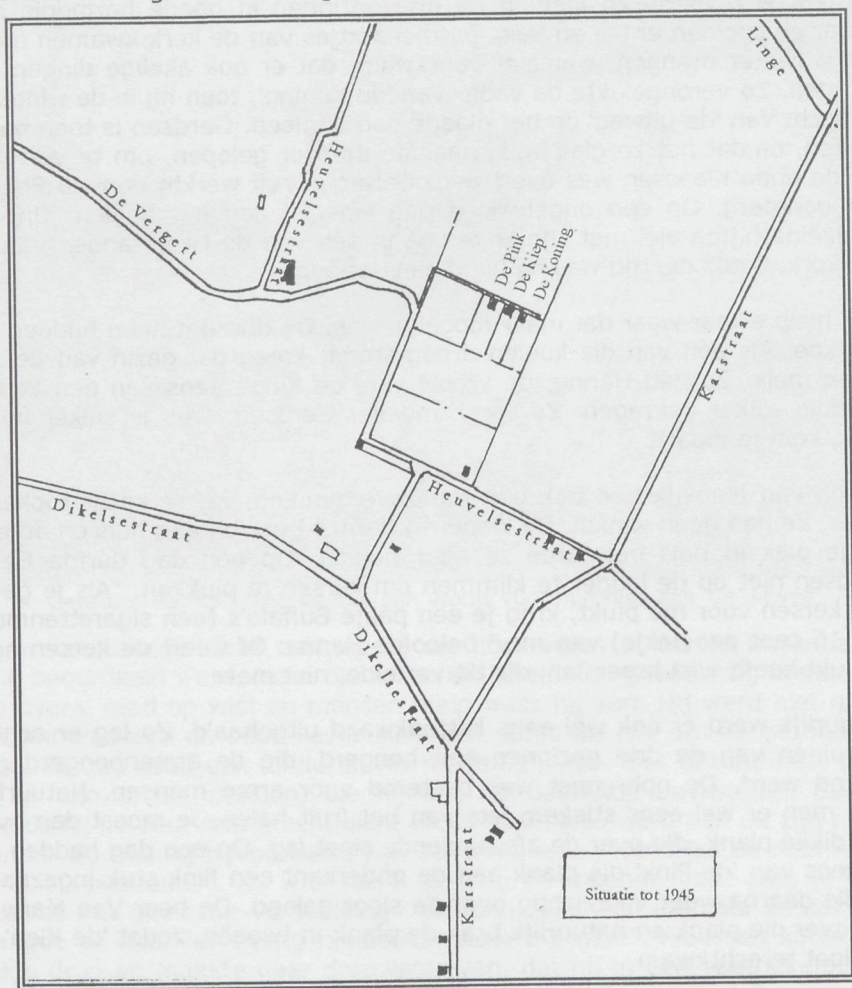
Hanna van Marwijk had ook een tabaksvergunning. Ze verkocht rookartikelen. Ze had geen winkel. De klanten kwamen gewoon aan huis en op een droge plek in huis bewaarde ze haar handel. Op een dag durfde Geert Gerdsen niet op de ladder te klimmen om kersen te plukken. "Als je gauw wat kersen voor me plukt, krijg je een pakje Buffalo's (een sigarettenmerk van 15 cent per pakje) van me," beloofde Hanna. Of Geert de kersen echt geplukt heeft, wist broer Jan, die dit vertelde, niet meer.

Natuurlijk werd er ook wel eens kattenkwaad uitgehaald. Zo lag er achter de tuinen van de drie gezinnen een bongerd, die de armenbongerd genoemd werd. De opbrengst was bestemd voor arme mensen. Natuurlijk ging men er wel eens stiekem iets van het fruit halen. Je moest dan over een dikke plank, die over de afscheidende sloot lag. Op een dag hadden de jongens van 'de Pink' die plank aan de onderkant een flink stuk ingezaagd en die daarna weer voorzichtig over de sloot gelegd. De heer Van Marwijk liep over die plank en natuurlijk brak de plank in tweeën, zodat 'de Kiep' in de sloot terecht kwam.

De oorlogstijd

En toen kwam de oorlog. De eerste oorlogsjaren gingen tamelijk ongemerkt voorbij, maar tegen de tijd, dat de strijd dichterbij kwam, werd in de tuin van 'de Kiep' een schuilkelder gegraven. De heer Van Marwijk dacht, dat ze het oorlogsgeweld over zich heen konden laten trekken tot de bevrijding een feit zou zijn. Hij zou zich vergissen. Toen de slag om Bommel voorbij was, lagen de drie huisjes precies in de vuurlinie tussen de Engelsen, die

zich in de omgeving van boerderij 'De Houtakker' ophiielden en de Duitsers, die zich in de dakpannenfabriek aan de Lingewal hadden verschanst. Overal vielen bommen en granaten. In de weilanden lagen overal dode koeien en ook gesneuvelde soldaten. Toen 'de Kiep' met een bundel beddengoed naar de schuilkelder liep, moest hij die snel laten vallen en terug het huis in vluchten vanwege het sterke geschutsvuur.

Enkele gezinsleden waren al richting van 'De Houtakker' gevlucht, maar die boerderij werd in brand geschoten. Kruipend door het veld begaven ze zich naar de dichtstbijzijnde kazemat – er stonden er drie –, waar zich al andere mensen bevonden. De familie Van Marwijk kwam in een kazemat terecht, waar ze anderhalve dag met zoveel mensen aanwezig waren, dat ze alleen maar konden blijven staan. De enige stoel die er was, was voor mevrouw Van Marwijk, die een open been had. Daar stonden ze, vertelde dochter

Dien, met aan elk haar een zweetdruppel. In die kazemat bevond zich ook een Duitse soldaat, die zich later aan de Engelsen over gaf.

In een andere bunker zaten de Gerdsons. In die tijd was Anton Gerdson knecht op boerderij 'Wagenmansbouwing'. Hij beleefde er een heel angstige tijd, omdat de boerderij onder Engels vuur lag en het hele huis stond te schudden onder het geweld. Anton is toen met de andere bewoners in de richting van Bommel gevlucht en ook bij 'De Houtakker' terechtgekomen. Tijdens een vuurgevecht werd een koe geraakt. Chris Gerdson en 'Guuske' Pauwels van boerderij 'De Klappenburg' waren er als de kippen bij om het beest de keel door te snijden en het bloed weg te laten vloeien om zo het vlees geschikt te houden voor consumptie.

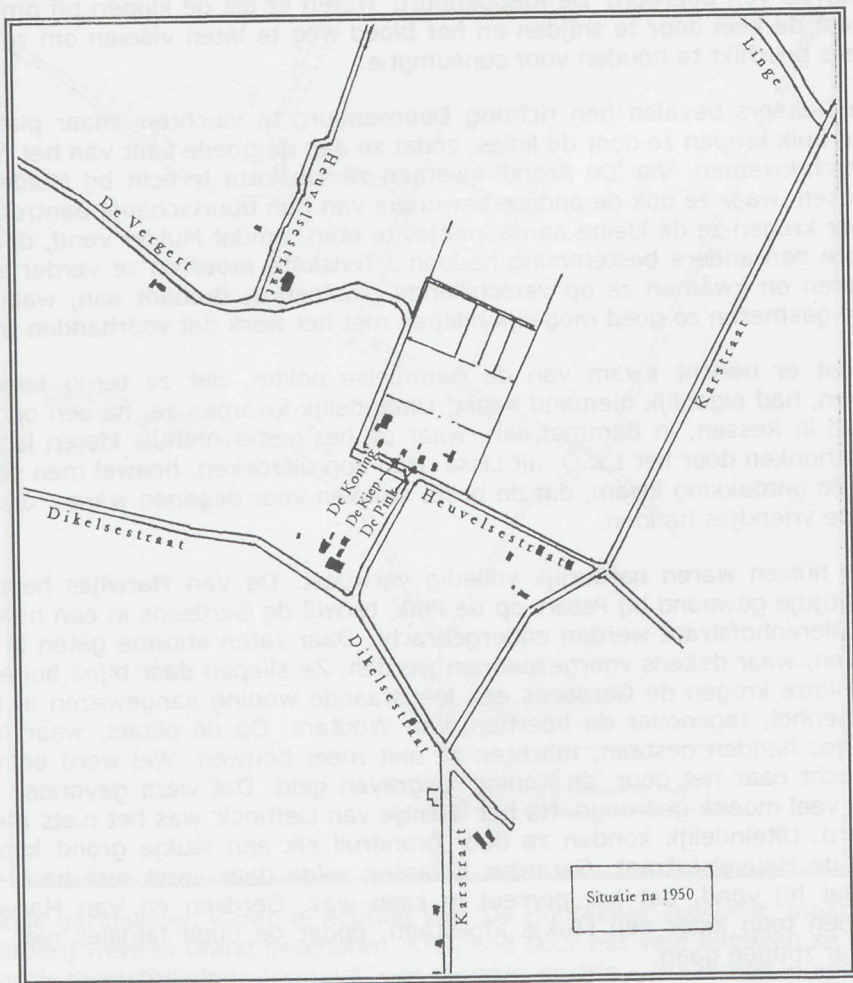
De Duitsers bevalen hen richting Doornenburg te vluchten, maar plat op hun buik kropen ze door de linies, zodat ze aan de goede kant van het front terechtkwamen. Via 'De Arend' kwamen ze tenslotte terecht bij Mulder in Ressen, waar ze ook de andere bewoners van hun buurtschapje aantroffen. Daar kregen ze de kleine aardappeltjes te eten, omdat Mulder vond, dat de grote een andere bestemming hadden... Tenslotte moesten ze verder evacueren en kwamen ze op verschillende plaatsen in Brabant aan, waar ze hun gastheren zo goed mogelijk hielpen met het werk dat voorhanden was.

Nadat er bericht kwam van de Bommelse politie, dat ze terug konden keren, had eigenlijk niemand haast. Uiteindelijk kwamen ze, na een opont-houd in Ressen, in Bommel aan, waar op het gemeentehuis kleren lagen, geschonken door het I.K.O. uit Lisse. Men kon uitzoeken, hoewel men soms tot de ontdekking kwam, dat de beste stukken voor degenen waren, die de beste vriendjes hadden.

Hun huizen waren natuurlijk volledig verwoest. De Van Marwijks hebben een tijdje gewoond bij Peters op de Plak, terwijl de Gerdsons in een huis in de Flierenhofstraat werden ondergebracht. Daar zaten enorme gaten in de muren, waar dekens voorgespannen werden. Ze sliepen daar bijna buiten... Tenslotte kregen de Gerdsons een leegstaande woning aangewezen in het Vossenhol, tegenover de boerderij van Wouters. Op de plaats, waar hun huisjes hadden gestaan, mochten ze niet meer bouwen. Wel werd er nog gezocht naar het door 'de Koning' begraven geld. Dat werd gevonden en met veel moeite gedroogd. Na het 'Tientje van Lieftinck' was het niets meer waard. Uiteindelijk konden ze door grondruil elk een stukje grond kopen aan de Heuvelsestraat. Gerardus Klaassen wilde daar eerst niet bouwen, omdat hij vond, dat het perceel te klein was. Gerdson en Van Marwijk hebben toen ieder een stukje afgestaan, opdat de oude families niet uit elkaar zouden gaan.

De heer Gerdson heeft de verhuizing niet meer beleefd. Hij is op 25 december 1947 in het Liduinaziekenhuis overleden. Zijn vrouw overleed op 7 maart 1956. Zoon Herman heeft aan de Heuvelsestraat gewoond. In 1967, op 3 januari overleed mevrouw van Marwijk. Haar man heeft toen nog een

tijdje bij één van zijn dochters ingewoond. Hij overleed op 16 januari 1971. Mevrouw Klaassen overleed op 29 juni 1973. Gerardus Klaassen bleef toen alleen achter. Zijn nicht, Grada Janssen-Klaassen, ging dagelijks bij haar oom langs om te zien of alles in orde was en ze deed dan de noodzakelijke huishoudelijke zaken af. Iedere zondagmorgen bracht ze hem op de fiets een bakje soep. Hoewel ze beiden nauwelijks rookten, staken ze dan elk een sigaretje op voor de gezelligheid. De Koning rookte niet, maar hij pruimde graag. Als hij ergens op bezoek ging, legde hij zijn pruim op de fiets en stak die na het bezoek weer in zijn mond.

Direct na de oorlog – in 1946 – werd, ter nagedachtenis aan de vele gevallen, op de Heuvel een Mariakapel gebouwd. Klaassen voelde zich daar zeer bij betrokken en toen hij merkte, dat na de bouw eigenlijk nauwelijks

meer naar de kapel werd omgekeken, nam hij de verzorging op zich. Hij maakte schoon en zorgde voor bloemen. Als hij bij mensen mooie bloemen in de tuin zag, ging hij er op af en vroeg een bos voor de Mariakapel. Die kreeg hij vrijwel altijd. Op Grada's aandringen vroeg pastoor Spelbrink een pauselijke onderscheiding aan voor Klaassens werk aan de kapel. Binnen twee weken was er bericht. In de kerk werd de onderscheiding *Pro ecclesia et pontifice* uitgereikt aan 'de Koning'. Dat gebeurde nog voor het overlijden van mevrouw Klaassen, zodat die er nog van heeft kunnen meegenieten.

Gerardus Klaassen ontvangt de pauselijke onderscheiding

Tenslotte kon Klaassen niet meer alleen zijn. Hij werd in 1983 opgenomen in het bejaardencentrum. In 1986 werd hij erg ziek. Toen mevrouw Janssen-Klaassen op vakantie zou gaan, vroeg ze dokter Holthuis, of ze wel kon gaan. "Ga gerust," zei deze, "ik zorg wel, dat hij zo lang in leven blijft." Toen ze terug kwam en direct naar haar oom ging, had hij één dringende

vraag: wie zorgt voor de kapel als ik er niet meer ben. Grada overlegde met haar vriend en beloofde haar oom de zorg voor de kapel op zich te nemen. Klaassen lachte haar blij toe. Diezelfde nacht, 11 juni 1986, overleed hij.

Klaassen, zijn vrouw en een familielid. De vierdaagse passert de Heuvelsestraat.

De drie woningen aan 'de uitweg' zijn niet meer terug te vinden. Zelfs de weg is verdwenen uit het landschap. De huizen aan de Heuvelsestraat van na de oorlog staan er nog. Maar de herinneringen van de kinderen van Gerdson en Van Marwijk gaan nog naar het gezellige buurtje, waar eens 'de Pink', 'de Kiep' en 'de Koning' woonden.

Buurtschappen in Haalderen

Vroeger waren dorpen meer verdeeld in echte buurtschappen. Mensen die met elkaar in dezelfde buurt woonden, kwamen voor elkaar op. Er werd onderling een kopje koffie, suiker of azijn geleend. Dat bracht men ook weer terug: 'leentjebuurt' noemden we dat. Men hielp elkaar als er zieken waren, een kraamvrouw werd niet alleen gelaten. Buren leenden elkaar de slachtkuip, de worstmolen en de ladder. Alles ging samen. Men was even rijk en even arm.

In Haalderen waren de bekendste buurten onder andere 'de luus aan de ketting', 'de dreugmakerij', 'de polder', 'de blauwe pan' en 'engeland'. In de jaren 1927-1928 kwam 'klein baal' erbij.

'De luus aan de ketting', 'de dreugmakerij' en 'de blauwe pan' werden voornamelijk bewoond door mensen die op de steenfabriek werkten. Het waren zeer slechte woningen, waarin grote gezinnen woonden. De muren waren vochtig, er lagen stenen vloeren in en er was een bedstee om in te slapen. De bewoners hadden er veel last van ongedierte.

Als het steenbakken er op zat, kon het gebeuren dat een familie ging verhuizen. Men probeerde dan op een andere plaats weer werk te krijgen. Als een woning leeg kwam, dan werden er wat planken voor de ramen getimmerd en dan stond het huis leeg tot er weer een nieuwe huurder kwam. De huurprijs van de woningen varieerde van 75 cent tot 87 cent per week. In de wintermaanden, als er geen werk was, kon men vaak de huur niet betalen. Die schuld bleef staan, totdat het stenenmaken weer begon. Iedere week werd er dan een gedeelte afgelost.

Stokers van de veldoven betaalden de huur met hun werk. Als een veldoven gaar gestookt was, wat ongeveer 8 weken duurde, dan had men 35 gulden extra stookgeld verdiend. Daarvoor moest dan ook wel 's nachts en op zondag gewerkt worden. Door de hechte band die de bewoners van de buurtschappen met elkaar hadden, was het soms wel erg moeilijk om te verhuizen.

Rond 1925 kwam het plan 'klein baal'. De commissie die dit plan had uitgedacht, vond dat er betere woningen moesten komen. In 1927 ging men aan het werk. Tot dan toe was het gewoon akkerland geweest, met een weg in het veld. Er werd een 'geleis' (spoortje) aangelegd en met kiepbakken werden stenen, zand en grint naar de bouwplaatsen gereden. Het laatste huis werd het eerst gebouwd. Iedereen die wilde bouwen, moest aansluiten. De eerste percelen waren ongeveer 2.500 m² groot. Dichter naar het dorp waren de stukken grond de helft kleiner.

De kostprijs van een woning, met grond, lag op ongeveer 3.500 gulden; voor de grotere was dat 4.500 gulden. De meeste woningen werden ge-

bouwd door Bart Folmering, Jan Kom en Koos van de Kemp. Bijna iedereen had een hypotheek van de gemeente. Rente en aflossing werden betaald uit de baten die werden verkregen met het werken op het land in de avonduren en met het vetmesten van varkens. Op Allerheiligen moest betaald worden. Voor mensen die aan de steun waren en het niet konden betalen, werd het wekelijks ingehouden.

Een tijdlang is de weg naar 'klein baal' voorzien geweest van een slagboom. Iedereen die met kar en paard of met een auto van deze weg gebruik maakte, moest meebetalen in het onderhoud. De weg was een 'eigen weg'. Nog niet eens zo lang geleden is de weg door de gemeente overgenomen.

Voor de ouderen in Haalderen is het nog vaak een onderwerp van gesprek: het leven in de oude buurten.

M. Janssen-Verhagen

Toelichting:

De bovenstaande bijdrage kwam in de jaren 1976-1978 tot stand uit verhalen van de oudere generatie. De ligging van de genoemde Haalderense buurtschappen was:

'de luus aan de ketting': de huidige Groenestraat;

'de dreugmakerij': tussen de Waaldijk en de kleine kolk nabij de Groenestraat;

'de polder': de buitendijkse woningen;

'de blauwe pan': aan de Kolkweg, bij 'De Blauwe Pan' en de basisschool;

'engeland': aan de zuidkant van de Van der Mondeweg, schuin tegenover 'Hame-land', naar achteren richting de dijk en de Oudewei;

'klein baal': de huidige straat Klein Baal.

Advertenties uit De Gelderlander - december 1973

H. G. Linsen, veehandelaar v.d. MONDEWEG 45 - HAALDEREN wenst allen een Zalig en Voorspoedig 1974	JO PEPERKAMP De ECHTE warme bakker - Kruidenierswaren Wij wensen vrienden, clientèle en familie EEN ZALIG NIEUWJAAR						
UW HA-MI WINKELIERS wensen u ALLEN een VOORSPOEDIG NIEUWJAAR <table border="1"> <tr> <td data-bbox="244 1284 586 1344"> M. J. ARENDS SCHOENHANDEL EN REPARATIE </td> <td data-bbox="586 1284 931 1344"> GEBR. DERKSEN SLAGERIJ </td> </tr> <tr> <td data-bbox="244 1344 586 1404"> BAKKER-HUISMAN TEXTIEL EN BABYGOED </td> <td data-bbox="586 1344 931 1404"> G. VAN VLAANDEREN ZUIVELHANDEL „DE HOEK” </td> </tr> <tr> <td data-bbox="244 1404 586 1479"> H. REIJMERS-v. WEZEL RIJWIELEN - GEREEDSCHAPPEN Huishoudelijke en LUXE ARTIKELEN </td> <td data-bbox="586 1404 931 1479"> SLIJTERIJ PEELEN WENST ALLE MENSEN DE BESTE WENSEN </td> </tr> </table>		M. J. ARENDS SCHOENHANDEL EN REPARATIE	GEBR. DERKSEN SLAGERIJ	BAKKER-HUISMAN TEXTIEL EN BABYGOED	G. VAN VLAANDEREN ZUIVELHANDEL „DE HOEK”	H. REIJMERS-v. WEZEL RIJWIELEN - GEREEDSCHAPPEN Huishoudelijke en LUXE ARTIKELEN	SLIJTERIJ PEELEN WENST ALLE MENSEN DE BESTE WENSEN
M. J. ARENDS SCHOENHANDEL EN REPARATIE	GEBR. DERKSEN SLAGERIJ						
BAKKER-HUISMAN TEXTIEL EN BABYGOED	G. VAN VLAANDEREN ZUIVELHANDEL „DE HOEK”						
H. REIJMERS-v. WEZEL RIJWIELEN - GEREEDSCHAPPEN Huishoudelijke en LUXE ARTIKELEN	SLIJTERIJ PEELEN WENST ALLE MENSEN DE BESTE WENSEN						

't Is historisch

De haas

Het gebeurde in een winter tijdens de oorlog, dat Bertus van Beek bij Geert Roest op bezoek ging. Geert was als ploegbaas werkzaam bij het spoor. Het was iemand, die vaak voor de meest uiteenlopende problemen een oplossing wist.

"Ga je mee een haas vangen?" vroeg Geert.

"Heb jij dan wel zout bij je?" was de lachende tegenvraag. "Hoe kom je er bij, dat je zomaar een haas zou kunnen vangen. Het hele veld ligt onder de sneeuw!"

"Dat is juist heel gemakkelijk," zei Geert, "als er sneeuw ligt, kun je precies zien, waar een haas ligt."

"Ach kom nou, ook de haas ligt natuurlijk onder een laag sneeuw!"

"Precies. En in die sneeuw maakt hij twee gaatjes, want ook een haas moet adem kunnen halen. Als je die twee gaatjes ziet, laat je je er gewoon bovenop vallen en dan heb je hem!"

De beide mannen gingen op stap. Geert Roest voorop en Bertus van Beek er achter, nog steeds ongelovig. Hij geloofde helemaal niet, dat je op deze manier een haas zou kunnen vangen. Plotseling liet Geert Roest zich vallen en jawel hoor, toen hij overeind kwam, had hij een haas bij zijn nekvel! Meenemen naar huis natuurlijk.

Thuis aangekomen moest er natuurlijk iets met die haas gedaan worden. Beide heren zouden hem braden en opeten. Van Beek kreeg van Roest een half pakje boter. Die moest hij in de braadpan doen.

Beiden hadden nog nooit gekookt, maar volgens Geert moesten ze wachten tot de boter bruin geworden was. Dan de haas er in en iedere keer omkeren, totdat hij lekker bruin gebraden was.

De haas werd opgegeten. Hij was moddervet en de heer Van Beek vertelde later, dat hij er zo misselijk van geworden was, dat hij sinds die tijd nooit meer wild heeft gegeten...

Met dank aan de heer Van Beek voor zijn verhaal.

Joop Verburg

Boeken

Overleven door Ondernemen; De agrarische geschiedenis van de Over-Betuwe 1650-1850, door Paul Brusse, Landbouwwuniversiteit Wageningen en de Vereniging Gelre (Arnhem) 1999. ISBN 90-71884-09-0. Dit is een boek dat tevens als proefschrift verschenen is (1999). Het bevat een uitgebreide studie naar de agrarische geschiedenis van het Gelders Rivierengebied en met name van de Over-Betuwe. Het boek beschrijft de mensen die in de Over-Betuwe woonden, hoe zij (over)leefden en werkten. De uitgave bevat tevens een uitgebreide bronnenvermelding en literatuurlijst en is mede daardoor ook goed te gebruiken bij verder lokaal onderzoek.

Het "Ansicht" van Huissen, door verzamelaars verzameld. H.G. Kemperman en P.G.M. Driessen stelden deze uitgave samen voor de Historische Kring Huessen, als nummer XII in de reeks Bijdragen tot de Geschiedenis van Huissen. Aan de hand van echte ansichten van vóór 1945 wordt gekeken naar karakteristieke punten in het beeld van Huissen-Stad en Huissen-Zand. Het boekje telt 54 pagina's en 50 foto's met een korte toelichting en is verkrijgbaar bij de Historische Kring Huessen en bij Bruna in Huissen.

Doornenburg 150 jaar kerkgeschiedenis 1848-1998, 286 pagina's, met 175 foto's. Bij het verschijnen ervan in 1998 was dit boek direct al uitverkocht. Nu is er een herdruk. Het is een mooi uitgevoerde uitgave, waarin de geschiedenis van de Martinusparochie wordt beschreven: hoe gingen de inwoners van Doornenburg om met hun geloof en hoe gaven ze er vorm aan. De prijs bedraagt f 35. Verkrijgbaar bij Boekhandel Rouw in Gendt.

Agenda

Lezing Historische Kring Gente op dinsdag 11 januari 2000.

Bart Hartjes, in Gendt zeer bekend als lid van de Sprauwenjagers, zal in Gendts dialect vertellen waarvoor de diverse gebruiksvoorwerpen gelden, die hij in de loop van de tijd verzamelde en die hij aan zijn publiek zal tonen. Hij doet dat in de Leemhof en begint om 20.00 uur.

Cadeaulidmaatschap

We hadden er even de hulp van een attent lid voor nodig, maar we hebben de suggestie dankbaar overgenomen: vanaf nu kunt u bij ons een bon verkrijgen, waarmee u familie, vrienden of bekenden een lidmaatschap voor de periode van een jaar cadeau kunt doen. De prijs bedraagt f 25. De bonnen zijn verkrijgbaar bij de secretaris.

Bemmel

C.V.- EN SANITAIR-INSTALLATIEBEDRIJF

Fa. B. FRANCISSEN EN ZN.

DORPSTRAAT 101 - BEMMEL Tel. 2000

wenst allen een in alle opzichten

VOORSPOEDIG 1974

Van Huët's - Sierkwekerij

BEMMEL - TELEFOON 1267

WENST EEN IEDER

een voorspoedig 1974

Aannemings- en transportbedrijf

P. A. M. DERKS N.V. - BEMMEL

wenst allen een

VOORSPOEDIG 1974

Telefoon 2198

H. J. VAN APPELDOORN

Drogisterij - Schoonheidssalon
Boek- en Kantoorboekhandel
DORPSTRAAT 45 - BEMMEL

wenst allen een

gelukkig en voorspoedig nieuwjaar

A. W. Cornelissen Maison „Gera”

FLIERENHOFSTRAAT 21 - TELEFOON 1564

WENST ALLEN

EEN VOORSPOEDIG 1974

**B.V. AANNEMINGSBEDRIJF
A. J. VERWEYEN**

LINGEWAL 4-A - BEMMEL
Telefoon 1451

wenst eenieder

**prettige jaarwisseling
en een gelukkig nieuwjaar**

TON KNIPPING

DE PLAK 30 - TEL. 1849

BAKKERIJ EN LEVENSMIDDELEN-
BEDRIJF

wenst clientèle, familie en bekenden een

**ZALIG EN
VOORSPOEDIG NIEUWJAAR**

AUTOBEDRIJF B. RIJNBEEK

KATTENLEGER 9 - BEMMEL
Telefoon 1763

wenst clientèle, vrienden en bekenden

**prettige jaarwisseling
en een voorspoedig 1974**

LOONBEDRIJF

H. A. BUURMAN - SCHOUTEN

Heuvelsestraat 4 - tel. 08511 - 1728 - Bemmél

wenst familie, clientèle en kennissen

EEN ZALIG NIEUWJAAR

TH. B. HOOIJMAN

Molenwei 49 Bemmél
bezorger De Gelderlander

wenst allen VOORSPOEDIG 1974

STOMERIJ v. ENGEN

wenst alle cliënten een
GELUKKIG NIEUWJAAR
LOOSTRAAT 9 - BEMMEL

H. REULING - HERENMODES

Bemmel Tel. 1580

wenst allen een VOORSPOEDIG 1974

J. A. BONGERS

HYPOTHEKEN - BELEGGINGEN
EN ASSURANTIE

VOSSENHOL 39 - BEMMEL
TELEFOON 1391

WENST EEN IEDER

EEN VOORSPOEDIG 1974

B. EBBERS - SPAR - BEMMEL

wenst zijn vrienden, kennissen en cliënten

EEN ZALIG NIEUWJAAR

Telefoon 1282

AARDAPPELEN - GROENTE - FRUIT

W. KERSTEN

Klappenburgstraat 30 - Bemmel
Telefoon 1498

Wij wensen U een in alle opzichten

VOORSPOEDIG 1974

WIJ WENSEN U ALLEN

EEN VOORSPOEDIG 1974

BEN FRANCISSEN

Dorpsstraat 19 - Bemmel - Tel. 08811 - 1422

GEBR. MEURS - Graanhandel

DE PLAK 25 - BEMMEL - TEL. 1327

wenst vrienden, kennissen en cliënten een

gelukkig en voorspoedig nieuwjaar

Café-Bar „t Hertenkamp”

P. J. Ebbers

DORPSSTRAAT 57 - BEMMEL

wenst allen een

EEN VOORSPOEDIG NIEUWJAAR

F. W. E. JANSEN

SLAGERIJ „DE NIEUWE ASSENBURG”
Dorpsstraat 26 - Telefoon 1204

wenst eenieder

EEN VOORSPOEDIG NIEUWJAAR

Fam. P. DE MAN

BLOEMENMAGAZIJN „ORCHIDEE”
DORPSSTRAAT 57

wenst vrienden, cliënten en bekenden

EEN ZALIG NIEUWJAAR

W. L. ROELOFS - DE KAASMARKT

DORPSSTRAAT 15 - BEMMEL

WENST U ALLEN

EEN VOORSPOEDIG 1974

TELEFOON 1335

R. J. HEIJMEN - Keurslager

DORPSSTRAAT 27 - TELEFOON 1218

wenst allen

een zalig en gelukkig nieuwjaar

FAMILIE GEURTS

VOSSENHOL 2 - BEMMEL

wenst U allen

een voorspoedig nieuwjaar

BOUWMAN HORLOGERIE

DORPSSTRAAT 65 - BEMMEL

Aan allen

de beste wensen voor het nieuwe jaar

L. v. MERWIJK

DORPSSTRAAT 91 - BEMMEL

wenst zijn familie en cliëntèle

EEN ZALIG NIEUWJAAR

Historische Kring Bommel

Secretariaat: J. Verburg,
Teselaar 61,
6681 BE Bommel.

Bankrekening: Rabobank Bommel 10.57.26.443

Internetadres: http://www.trefpunt.net/hk_bommel/default.htm

Samenstelling bestuur:

Tel: (0481-)

Drs. M.H.J.M. Kocken
(voorzitter/archeologie)

Franciscusstraat 14,
6681 VT Bommel.

465522

J. Verburg
(secretaris)

Teselaar 61,
6681 BE Bommel.

461603

G.J. Sommers
(penningmeester)

De Houtakker 1,
6681 CW Bommel.

464933

M.J.P. Janssen-v.Gelder
(documentatie)

Dorpsstraat 8,
6681 BN Bommel.

464349

A.B.P.M. Stuart
(genealogie)

Bakershoeve 106,
7326 DM Apeldoorn.

055-5410637

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers, Adri Stuart en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

Lidmaatschap Historische Kring Bommel:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, of anderen lid maken: aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt f 25,- per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen f 10,-.